

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота магістра

на тему

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ:

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

Виконав студент 2 курсу,

групи ППГЗ-2-24

Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»

Освітньо-професійної програми

«Публічна політика та управління в
умовах гібридних загроз»

_____ Олег ГЕРАЩЕНКО

Науковий керівник роботи:

доктор юридичних наук, професор

_____ Лариса ВЕЛИЧКО

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ	8
1.1 Концептуальні основи превентивної діяльності поліції.....	8
1.2 Міжнародний досвід організації превентивної поліцейської діяльності в постконфліктних регіонах.....	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	28
2.1 Специфіка криміногенної ситуації та безпекових викликів на звільнених територіях	28
2.2 Організаційно-управлінські проблеми діяльності поліції на звільнених територіях	38
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	46
3.1 Організаційно-управлінські механізми оптимізації превентивної роботи	46
3.2 Оцінка ефективності та рекомендації щодо превентивної діяльності поліції.....	54
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

ДСНС	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗСУ	Збройні Сили України
КМУ	Кабінет Міністрів України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	Міністерство закордонних справ України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ПТСР	посттравматичний стресовий розлад
СБУ	Служба безпеки України
EULEX	Місія Європейського Союзу з верховенства права
EUROPOL	Поліцейська місія Європейського Союзу
EUMM	Моніторингова місія Європейського Союзу
UNMIBH	Місія ООН у Боснії і Герцеговині
UNMIK	Тимчасова адміністративна місія ООН у Косові

ВСТУП

Актуальність теми. Україна зіткнулась з безпрецедентними викликами внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації, що призвела до тимчасової окупації значних територій нашої держави. Звільнення від фізичної присутності окупантів є лише першим кроком у складному, тривалому процесі відновлення нормального життя, правопорядку, довіри до державних інституцій.

Звільнені території опиняються у стані глибокої кризи, що охоплює всі сфери життя: майже повне руйнування фізичної інфраструктури через бойові дії, масштабне мінування, що робить великі площі непридатними для використання та створює постійну загрозу життю, критичний дефіцит базових послуг від електропостачання до медичної допомоги, глибока травматизація населення внаслідок пережитого насильства. У цих умовах відновлення правопорядку та забезпечення публічної безпеки набуває критичного значення як передумова для всіх інших аспектів відбудови, оскільки без мінімального рівня безпеки неможливе повернення населення, відновлення економічної діяльності, функціонування соціальних інституцій, демократичних процесів.

Превентивна діяльність поліції, що полягає у попередженні правопорушень, усуненні причин та умов, що їм сприяють, роботі з групами ризику, залученні громадськості до забезпечення безпеки, відіграє особливо важливу роль на звільнених територіях, оскільки проактивний, випереджаючий підхід дозволяє запобігти ескалації криміногенної ситуації, розповсюдженню культури насильства та безкарності, відновити довіру населення до здатності держави захистити їх, залучити громадян до активної участі у відбудові правопорядку. Водночас організація ефективної превентивної діяльності в умовах постконфліктного хаосу є надзвичайно складним завданням, що вимагає інноваційних організаційно-управлінських підходів, адаптації міжнародного досвіду, врахування специфіки українського контексту.

Більшість наявних досліджень зосереджується або на загальних питаннях реформування поліції без урахування специфіки звільнених територій, або на окремих аспектах постконфліктного відновлення без глибокого аналізу правоохоронного виміру, або на міжнародному досвіді без належної контекстуалізації в українських реаліях. Це створює прогалину між теоретичними знаннями та практичними потребами, між міжнародними стандартами та українськими реаліями, між стратегічним плануванням та оперативною реалізацією.

Актуальність теми підсилюється тим, що неодмінно процес звільнення українських територій матиме місце і кожна нова звільнена територія потребуватиме ефективної моделі відновлення правопорядку, а досвід, уроки, рекомендації, напрацьовані на вже звільнених територіях, будуть критично важливими для майбутнього, дозволяючи уникнути повторення помилок, прискорити процес, підвищити ефективність, зменшити людські та матеріальні втрати.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є комплексний аналіз організаційно-управлінських аспектів превентивної діяльності поліції на звільнених територіях України та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації цієї діяльності в умовах постконфліктного відновлення.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання дослідження:

- дослідити концептуальні основи превентивної діяльності поліції, включаючи поняття, принципи, функції, нормативно-правову базу в контексті роботи на звільнених територіях в умовах воєнного стану;
- узагальнити міжнародний досвід організації превентивної поліцейської діяльності в постконфліктних регіонах, виявити кращі практики, уроки, можливості адаптації до українських реалій;
- проаналізувати організаційно-управлінські проблеми діяльності поліції на звільнених територіях, включаючи матеріально-технічне, кадрове забезпечення, координацію, взаємодію з населенням;

- запропонувати механізми оптимізації превентивної роботи через покращення координації, залучення громадськості, використання інновацій;
- визначити критерії та методи оцінки ефективності превентивної діяльності на звільнених територіях з урахуванням їхньої специфіки;
- сформулювати практичні рекомендації для органів державної влади, МВС, місцевого самоврядування щодо підтримки превентивної діяльності поліції на звільнених територіях.

Об'єкт дослідження – превентивна діяльність поліції.

Предмет дослідження – організаційно-управлінські аспекти превентивної діяльності поліції на звільнених територіях, включаючи моделі розгортання підрозділів, превентивні заходи, механізми координації, взаємодії з населенням, оцінки ефективності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: діалектичний метод для розуміння превентивної діяльності у її розвитку, суперечностях, взаємозв'язках з іншими явищами; системний підхід для аналізу превентивної діяльності як складної системи взаємопов'язаних елементів у контексті ширшої системи забезпечення правопорядку, постконфліктного відновлення; структурно-функціональний метод для виявлення структури, елементів, зв'язків превентивної діяльності, функцій різних підрозділів, механізмів координації; порівняльно-правовий метод для аналізу міжнародного досвіду, порівняння різних моделей, підходів, виявлення спільного, відмінного, кращих практик; формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правової бази, тлумачення норм, виявлення прогалин, суперечностей; соціологічний метод для вивчення думок, оцінок, досвіду населення, поліцейських щодо превентивної діяльності; методи індукції та дедукції для переходу від конкретних фактів до загальних висновків та навпаки; метод моделювання для розробки моделі поетапного розгортання підрозділів та оптимізації роботи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією

України для удосконалення стратегій, політик, процедур превентивної діяльності на звільнених територіях, навчальних програм для підготовки поліцейських; органами державної влади для розробки законодавчих, організаційних, фінансових рішень щодо підтримки правоохоронної діяльності на деокупованих територіях; органами місцевого самоврядування для планування співпраці з поліцією, залучення громадськості до забезпечення безпеки; міжнародними організаціями та донорами для розробки ефективних програм технічної допомоги; науковцями та викладачами для подальших досліджень та навчання студентів за спеціальностями «Публічне управління та адміністрування», «Право», «Національна безпека».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ

1.1 Концептуальні основи превентивної діяльності поліції

Превентивна діяльність поліції становить фундаментальну основу сучасної системи забезпечення правопорядку та громадської безпеки. У контексті звільнених від окупації територій України превенція набуває особливого значення, оскільки саме превентивні заходи здатні запобігти ескалації криміногенної ситуації, відновити довіру населення до державних інституцій та створити умови для нормалізації суспільного життя. Осмислення концептуальних засад превентивної діяльності вимагає комплексного аналізу її понятійного апарату, принципів, функцій та нормативно-правової бази, що регулює діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Поняття превентивної діяльності поліції формувалося протягом тривалого часу в міжнародній та вітчизняній правоохоронній практиці. У сучасному розумінні превенція означає систему заходів, спрямованих на попередження правопорушень, усунення причин та умов, що їм сприяють, а також на виявлення осіб, схильних до протиправної поведінки. Превентивна функція поліції передбачає активну роботу з населенням, моніторинг криміногенної ситуації, аналіз факторів ризику та впровадження механізмів раннього реагування на потенційні загрози публічній безпеці. На відміну від репресивної моделі, що базується на реагуванні на вже скоєні злочини, превентивна парадигма орієнтована на проактивну діяльність, що дозволяє мінімізувати суспільні втрати від правопорушень.

Сутність превентивної діяльності поліції розкривається через її багатовимірний характер. По-перше, превенція включає інформаційно-

аналітичну роботу, що передбачає збір, обробку та аналіз даних про криміногенну ситуацію, виявлення тенденцій злочинності та прогнозування потенційних загроз. По-друге, важливою складовою є профілактична робота з окремими категоріями населення, насамперед з особами, які перебувають у складних життєвих обставинах або демонструють схильність до девіантної поведінки. По-третє, превентивна діяльність охоплює комунікаційний аспект, що реалізується через інформування громадян про способи захисту від протиправних посягань, формування правової культури та налагодження партнерських відносин між поліцією та суспільством. По-четверте, превенція включає організаційні заходи щодо підвищення рівня фізичної безпеки у публічних просторах, патрулювання небезпечних ділянок та створення видимої присутності поліції.

Принципи превентивної діяльності поліції визначають основні засади та орієнтири роботи правоохоронних органів у сфері попередження правопорушень. Принцип законності вимагає, щоб усі превентивні заходи здійснювалися в межах чинного законодавства з дотриманням прав і свобод людини. В умовах воєнного стану цей принцип набуває особливого значення, оскільки розширення повноважень правоохоронних органів не повинно призводити до свавілля та порушення конституційних гарантій. Принцип гуманізму передбачає пріоритет захисту життя, здоров'я та гідності людини у превентивній роботі, що особливо важливо на звільнених територіях, де населення пережило травматичний досвід окупації.

Принцип взаємодії з населенням та громадськими інститутами є ключовим для ефективної превенції на деокупованих територіях. Без підтримки місцевих жителів, їхньої довіри та готовності до співпраці поліція не зможе повноцінно виконувати свої функції. Цей принцип реалізується через створення комунікаційних платформ, залучення представників громад до спільних превентивних ініціатив, прозорість діяльності поліції та відкритість до діалогу. Принцип системності та комплексності означає, що превентивна діяльність повинна охоплювати всі аспекти забезпечення правопорядку та координуватися

з іншими державними органами, військовими структурами та міжнародними місіями. Превенція не може бути ефективною, якщо вона здійснюється ізольовано від соціальної, економічної та гуманітарної політики держави на звільнених територіях.

Принцип своєчасності та оперативності реагування передбачає, що превентивні заходи мають впроваджуватися негайно після звільнення території, не чекаючи остаточної стабілізації ситуації. Раннє реагування на безпекові виклики дозволяє запобігти укоріненню криміногенних практик та формуванню стійких злочинних угруповань. Принцип індивідуального підходу вимагає врахування специфіки кожної звільненої території, особливостей місцевого населення, рівня руйнувань та характеру безпекових загроз. Універсальні моделі превентивної роботи повинні адаптуватися до конкретних умов та потреб регіону.

Превенція як пріоритетна функція Національної поліції України закріплена у Законі України «Про Національну поліцію», який визначає превентивну діяльність одним із головних напрямів роботи правоохоронного органу [19]. Це відображає перехід від радянської моделі міліції, орієнтованої переважно на розкриття злочинів, до сучасної європейської концепції поліцейської служби, де запобігання правопорушенням розглядається як найбільш ефективний спосіб забезпечення громадської безпеки. Реформа поліції, розпочата у 2015 році, поставила за мету побудову сервісної моделі правоохоронної діяльності, де поліція розглядається не як каральний орган, а як служба, що надає послуги з безпеки громадянам.

У структурі Національної поліції функціонують спеціалізовані підрозділи превентивної діяльності, які відповідають за реалізацію превентивних заходів на різних рівнях. Департамент превентивної діяльності координує роботу з попередження правопорушень на загальнодержавному рівні, розробляє методичні рекомендації та здійснює моніторинг ефективності превентивних програм. На регіональному та місцевому рівнях функціонують управління та відділи превентивної діяльності, які безпосередньо впроваджують превентивні

заходи з урахуванням специфіки відповідних територій. Патрульна поліція також виконує важливу превентивну функцію через видиму присутність на вулицях, швидке реагування на повідомлення про правопорушення та роботу з населенням.

Мета превентивної діяльності поліції на звільнених територіях полягає у створенні безпечного середовища для життєдіяльності населення, запобіганні вчиненню правопорушень та формуванні умов для відновлення нормального функціонування соціально-економічної сфери. Ця мета конкретизується через систему завдань, які мають бути вирішені на різних етапах деокупації. Першочерговим завданням є відновлення правопорядку та забезпечення фізичної безпеки населення, що включає припинення мародерства, незаконного обігу зброї, захист об'єктів критичної інфраструктури та запобігання міжособистісним конфліктам. На цьому етапі превентивна робота тісно переплітається з оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним розслідуванням.

Наступним завданням є відновлення довіри населення до поліції та державних інституцій загалом. Тривала окупація часто призводить до деформації правосвідомості, зростання правового нігілізму та недовіри до будь-яких владних структур [1]. Превентивна робота на цьому напрямі передбачає активну комунікацію з місцевими жителями, демонстрацію прозорості та підзвітності діяльності поліції, залучення громадян до спільних ініціатив з охорони правопорядку. Важливим є також профілактика конфліктів між різними групами населення, насамперед між тими, хто залишався під окупацією, та тими, хто евакуювався.

Третє завдання стосується виявлення та документування воєнних злочинів, встановлення фактів колабораціоністської діяльності та притягнення винних до відповідальності. Хоча це завдання має переважно репресивний характер, превентивний аспект полягає у створенні атмосфери невідворотності покарання, що утримує потенційних правопорушників від протиправної діяльності.

Водночас важливо забезпечити дотримання принципу презумпції невинуватості та запобігти самосуду та помсті з боку населення.

Четверте завдання пов'язане з профілактикою правопорушень серед вразливих категорій населення, зокрема неповнолітніх, осіб з адиктивними розладами, колишніх комбатантів. Окупація та бойові дії часто призводять до травматизації психіки, руйнування соціальних зв'язків та втрати життєвих орієнтирів, що підвищує ризик девіантної поведінки. Превентивна робота на цьому напрямі вимагає міжвідомчої координації з соціальними службами, психологами, медичними закладами та освітніми установами.

Напрями превентивної роботи на звільнених територіях визначаються характером безпекових викликів та специфікою постконфліктного періоду. Першим напрямом є забезпечення публічної безпеки через патрулювання населених пунктів, охорону публічних заходів, моніторинг криміногенних локацій та швидке реагування на повідомлення про правопорушення. Цей напрям включає також роботу з виявлення вибухонебезпечних предметів, координацію з саперними підрозділами та інформування населення про правила поведінки у мінонебезпечних зонах.

Другим напрямом є профілактика специфічних правопорушень, характерних для постконфліктного періоду, зокрема мародерства, незаконного заволодіння майном, самовільного зайняття житла, крадіжок гуманітарної допомоги. Превентивні заходи включають посилення охорони об'єктів, що становлять інтерес для злочинців, встановлення систем відеоспостереження, проведення рейдів та оперативно-профілактичних відпрацювань. Важливою є також роз'яснювальна робота серед населення щодо неприпустимості привласнення чужого майна навіть у випадках, коли здається, що воно є безхазайним.

Третій напрям стосується профілактики насильницьких злочинів та міжособистісних конфліктів. Посттравматичний стрес, втрата близьких, майнові спори та інші наслідки окупації створюють підґрунтя для агресивної поведінки та конфліктів. Превентивна робота передбачає виявлення конфліктних ситуацій

на ранніх стадіях, медіацію, залучення психологів та соціальних працівників, а у разі потреби – застосування заходів примусу для припинення протиправних дій. Особливу увагу слід приділяти профілактиці домашнього насильства, оскільки стресові ситуації часто провокують його ескалацію.

Четвертий напрям пов'язаний з протидією організованим злочинності та кримінальним угрупованням, які намагаються заповнити вакуум влади на звільнених територіях. Превентивні заходи включають моніторинг криміногенного середовища, виявлення лідерів злочинних груп, припинення каналів незаконного збагачення, протидію корупції у владних структурах. Координація з оперативними підрозділами, СБУ та іншими правоохоронними органами є критично важливою для успіху на цьому напрямі.

П'ятий напрям охоплює інформаційно-просвітницьку роботу з населенням, що включає проведення зустрічей з громадами, розповсюдження інформаційних матеріалів про права та обов'язки громадян, способи захисту від правопорушень, контактні дані поліції для звернень. Особливо важливим є інформування про процедури отримання документів, механізми відшкодування збитків від воєнних дій, можливості отримання психологічної та соціальної допомоги. Цей напрям сприяє не лише превенції правопорушень, але й відновленню довіри між поліцією та населенням.

Превентивна діяльність у системі забезпечення публічної безпеки і порядку виконує інтегруючу функцію, об'єднуючи зусилля різних суб'єктів забезпечення правопорядку. Публічна безпека розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від протиправних посягань та інших небезпечних явищ. На звільнених територіях забезпечення публічної безпеки ускладнюється через множинність загроз, руйнування інфраструктури, психологічну травматизацію населення та дефіцит ресурсів правоохоронних органів.

Система забезпечення публічної безпеки на деокупованих територіях включає не лише поліцію, але й Службу безпеки України, Державну прикордонну службу, Національну гвардію, Збройні сили України на період до

встановлення повного контролю над територією, Державну службу з надзвичайних ситуацій, органи місцевого самоврядування та військово-цивільні адміністрації. Превентивна діяльність поліції повинна координуватися з діяльністю цих органів для забезпечення синергетичного ефекту та уникнення дублювання функцій. Особливо важливою є взаємодія з військовими структурами, оскільки на початковому етапі після деокупації саме вони забезпечують первинний контроль над територією.

Розподіл повноважень між поліцією та військовими має бути чітко визначений для уникнення конфліктів та прогалин у забезпеченні безпеки. Поліція має брати на себе функції підтримання правопорядку, розслідування кримінальних справ, взаємодії з населенням, тоді як військові зосереджуються на контролі лінії розмежування, виявленні залишкових ворожих груп, розмінуванні території. Превентивні заходи поліції повинні враховувати можливість загострення безпекової ситуації та передбачати механізми швидкого залучення військових підрозділів у разі потреби.

Особливості правоохоронної діяльності на звільнених від окупації територіях визначаються унікальними поєднаннями безпекових, гуманітарних та соціально-психологічних викликів. На відміну від звичайних умов, де правоохоронна система функціонує в стабільному середовищі з розвиненою інфраструктурою та налагодженими процедурами, діяльність на деокупованих територіях здійснюється в умовах хаосу, невизначеності та множинних ризиків. Поліцейські працюють на територіях з зруйнованими будівлями, де відсутнє електропостачання, зв'язок, водопостачання, де залишилася мінімальна кількість цивільного населення, значна частина якого перебуває у стані шоку або має проросійські настрої [6].

Першою особливістю є висока концентрація різноманітних загроз безпеці на обмеженій території протягом короткого періоду часу. Мародерство, мінування, незаконний обіг зброї, конфлікти за майно, виявлення тіл загиблих, документування воєнних злочинів – усе це відбувається одночасно та вимагає негайного реагування з боку обмеженої кількості поліцейських. Пріоритизація

завдань стає критично важливою, оскільки неможливо одночасно вирішити всі проблеми.

Другою особливістю є необхідність роботи в умовах обмеженої інформації про території та населення. Під час окупації змінювався склад населення, руйнувалися облікові системи, зникали документи. Поліцейські часто не мають актуальних даних про кількість жителів, їхній соціальний статус, наявність зброї, криміногенну історію регіону. Це ускладнює планування превентивних заходів та оцінку ризиків. Необхідність верифікації населення, перевірки кожної особи на причетність до колабораціоністської діяльності створює додаткове навантаження на поліцію.

Третьою особливістю є психологічний тиск на поліцейських, які працюють на звільнених територіях. Постійна загроза життю від обстрілів та мін, необхідність спілкування з травмованим населенням, свідчення жорстокості окупантів, фізичне виснаження від надмірного навантаження – все це призводить до професійного вигорання та посттравматичного стресу. Превентивна діяльність вимагає терпіння, емпатії, комунікативних навичок, тоді як поліцейські самі перебувають у стресовому стані.

Четвертою особливістю є складність взаємодії з населенням, частина якого може мати негативне ставлення до української влади через тривале перебування під пропагандистським впливом окупаційної адміністрації. Довіра до поліції має будуватися з нуля в умовах, коли люди звикли до іншої системи правил та норм поведінки. Поліцейські мають проявляти гнучкість та розуміння, водночас чітко демонструючи, що на звільненій території діють закони України.

П'ятою особливістю є дефіцит ресурсів для виконання превентивних функцій. Зруйнована інфраструктура унеможлиблює розміщення поліцейських підрозділів у належних умовах. Відсутність транспорту, засобів зв'язку, комп'ютерної техніки, палива, продовольства обмежує мобільність та ефективність превентивних заходів. Поліція часто змушена покладатися на допомогу волонтерів та міжнародних організацій для базового забезпечення своєї діяльності.

Шостою особливістю є необхідність швидкої адаптації до змінюваних умов. Безпекова ситуація на звільнених територіях може різко погіршуватися через поновлення обстрілів, виявлення нових загроз, зміну настроїв населення. Превентивна стратегія має бути достатньо гнучкою, щоб оперативно реагувати на нові виклики без втрати загальної ефективності.

Нормативно-правова база превентивної діяльності поліції в умовах воєнного стану формується на стику загального поліцейського законодавства та спеціальних норм, що регулюють правовий режим воєнного стану. Базовим законом є Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року, який визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, повноваження поліції.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року встановлює особливі правила функціонування державних органів в умовах воєнного стану, в тому числі розширені повноваження правоохоронних органів [20]. Воєнний стан передбачає можливість запровадження комендантської години, обмеження пересування громадян, посиленій режим охорони важливих об'єктів, що безпосередньо впливає на зміст превентивної діяльності поліції. Водночас цей Закон встановлює межі обмеження прав і свобод громадян, що важливо для дотримання балансу між безпекою та правами людини.

Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний процесуальний кодекс України регулюють процедурні аспекти діяльності поліції, в тому числі повноваження щодо затримання, огляду, складання протоколів про адміністративні правопорушення, проведення оперативно-розшукових заходів. У контексті превентивної діяльності важливими є норми про профілактику правопорушень, профілактичний облік, роботу з неповнолітніми правопорушниками.

Розпорядження Кабінету Міністрів України та накази МВС України конкретизують організацію поліцейської діяльності на звільнених територіях, встановлюють порядок взаємодії з іншими органами, визначають пріоритетні напрями роботи. Особливо важливими є документи, що регулюють порядок

розгортання поліцейських підрозділів на деокупованих територіях, механізми координації з військово-цивільними адміністраціями, процедури перевірки населення.

Міжнародні стандарти поліцейської діяльності, зокрема Європейський кодекс поліцейської етики, рекомендації ООН щодо поліцейської діяльності в постконфліктних зонах, також є важливою частиною нормативної основи превентивної роботи. Україна як держава, що прагне європейської інтеграції, має орієнтуватися на міжнародні стандарти захисту прав людини, прозорості та підзвітності поліцейської діяльності, залучення громад до забезпечення безпеки. Ці стандарти не завжди мають пряму юридичну силу, але визначають ціннісні орієнтири та напрями вдосконалення вітчизняного законодавства.

Окремого регулювання потребує питання статусу поліцейських, які працюють на звільнених територіях.

Враховуючи підвищені ризики для життя та здоров'я, важкі умови праці, психологічне навантаження, має бути передбачена система соціальних гарантій, компенсацій, пільг для цих працівників. Нормативні акти мають визначати механізми психологічної підтримки, реабілітації, ротації персоналу для запобігання професійному вигоранню.

Важливим є також правове регулювання взаємодії поліції з міжнародними місіями та організаціями, що надають допомогу Україні у сфері правоохоронної діяльності.

Меморандуми про співпрацю, міжнародні договори, програми технічної допомоги створюють правову основу для залучення міжнародного досвіду, навчання поліцейських, отримання обладнання та експертної підтримки.

Подальше вдосконалення нормативно-правової бази превентивної діяльності поліції на звільнених територіях має враховувати динамічний характер безпекової ситуації, необхідність балансу між ефективністю правоохоронних заходів та захистом прав людини, потребу у чіткому розподілі повноважень між різними органами влади та силовими структурами.

Законодавство має бути достатньо гнучким для адаптації до нових

викликів, водночас забезпечуючи стабільність та передбачуваність правового регулювання.

1.2 Міжнародний досвід організації превентивної поліцейської діяльності в постконфліктних регіонах

Вивчення міжнародного досвіду організації превентивної поліцейської діяльності в постконфліктних регіонах є критично важливим для розробки ефективних стратегій роботи поліції на звільнених територіях України. Світова практика демонструє різноманітні моделі відновлення правопорядку після збройних конфліктів, кожна з яких має свої особливості, переваги та обмеження. Аналіз цього досвіду дозволяє уникнути помилок, ідентифікувати найкращі практики та адаптувати їх до специфічних українських реалій з урахуванням характеру конфлікту, культурного контексту та інституційної спроможності держави. Постконфліктні суспільства стикаються зі схожими викликами незалежно від географічного розташування: руйнування державних інституцій, недовіра населення до влади, поширення зброї серед цивільних, травматизація суспільства, економічна криза, загроза повторної ескалації насильства. Водночас кожен конфлікт має унікальні характеристики, що вимагають контекстуалізованих підходів до відновлення правопорядку.

Практики країн Балкан після збройних конфліктів надають багатий емпіричний матеріал для осмислення викликів постконфліктного відновлення правоохоронної системи. Балканський регіон пережив серію руйнівних воєн у 1990-х роках, які призвели до розпаду Югославії, масових етнічних чисток, геноциду, переміщення мільйонів людей. Після закінчення активної фази конфліктів постало питання про відновлення державності та правопорядку на територіях, де взаємна ненависть між етнічними групами, травматичний досвід

війни та глибока недовіра до будь-яких владних структур створювали надзвичайно складне середовище для роботи поліції.

Боснія і Герцеговина пережила руйнівну війну у 1992-1995 роках, після якої країна опинилася у стані глибокої фрагментації з двома майже автономними утвореннями – Федерацією Боснії і Герцеговини та Республікою Сербською. Відновлення єдиної системи правопорядку було надзвичайно складним завданням через взаємну недовіру між етнічними групами, відсутність спільних інституцій та тривале протистояння. Дейтонська мирна угода 1995 року встановила складну політичну структуру, яка фактично узаконила поділ країни, що ускладнило створення єдиної поліцейської системи [42].

Ключовою особливістю боснійського досвіду стало масштабне залучення міжнародної спільноти до реформування поліцейської системи. Міжнародна поліцейська місія ООН, яка функціонувала під егідою UNMIBH (United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina), відіграла провідну роль у навчанні, сертифікації та моніторингу діяльності місцевих поліцейських. Місія розгорнула понад тисячу міжнародних поліцейських з різних країн світу, які працювали як радники, інструктори, моніторингові офіцери у всіх регіонах Боснії. Їхнім завданням було не лише навчити боснійських поліцейських професійним навичкам, але й змінити саму культуру поліцейської діяльності, яка за часів Югославії базувалася на авторитарних принципах та політичному контролі.

Усі працівники поліції мали пройти процедуру ревертифікації, яка включала перевірку на причетність до воєнних злочинів, етнічних чисток, катувань цивільного населення. Спеціальні комісії аналізували біографії кожного поліцейського, збирали свідчення від жертв та свідків, перевіряли документи. Процес був надзвичайно болючим для суспільства, оскільки виявилось, що значна частина співробітників поліції у той чи інший спосіб була причетна до воєнних злочинів або принаймні не протидіяла їм. Багато досвідчених поліцейських втратили свої посади, що створило дефіцит кадрів, але дозволило очистити правоохоронну систему від скомпрометованих осіб.

Особливою проблемою було роззброєння населення, оскільки після війни величезна кількість зброї залишилася у приватних руках. За різними оцінками, у населення перебувало від кількох сотень тисяч до понад мільйона одиниць вогнепальної зброї, включаючи автоматичну зброю, гранатомети, міни. Люди зберігали зброю через недовіру до держави та бажання захистити себе у разі повторного конфлікту. Поліція проводила спеціальні операції зі збору зброї, пропонуючи амністію за добровільну здачу та встановлюючи жорсткі покарання за незаконне зберігання озброєння. Організовувалися рейди з обшуками у підозрюваних осіб, встановлювалися блокпости для перевірки транспорту, проводилися інформаційні кампанії про небезпеки зберігання зброї вдома.

Результати були змішаними: частина населення добровільно здала зброю, особливо старі та несправні зразки, але значна кількість озброєння залишилася прихованою. Проблема незаконного обігу зброї у Боснії залишається актуальною і сьогодні, через десятиліття після закінчення війни. Це демонструє, що роззброєння постконфліктного суспільства є довгостроковим процесом, який вимагає не лише примусових заходів, але й відновлення довіри до держави, економічного розвитку, психологічного оздоровлення суспільства.

Важливим уроком боснійського досвіду є необхідність тривалої міжнародної присутності для забезпечення стабільності реформ. Місія ІРТФ функціонувала протягом семи років (1995-2002), і навіть після її завершення міжнародна підтримка продовжувалася через місію Європейського Союзу ЕУРМ (European Union Police Mission), яка діяла з 2003 по 2012 рік. Швидкий вихід міжнародних структур міг би призвести до відновлення старих практик, реваншу тих, хто втратив позиції через ревертифікацію, деградації досягнутих результатів. Для України це означає, що реформування поліції на звільнених територіях має розглядатися як довгостроковий проект, що потребує постійної уваги та ресурсів протягом багатьох років, можливо десятиліття.

Досвід Грузії на деокупованих територіях є особливо релевантним для України через географічну близькість, спільну історію радянського періоду, схожий характер конфлікту з Росією, яка підтримувала сепаратистські режими.

Після російсько-грузинської війни серпня 2008 року Грузія втратила контроль над Абхазією та Південною Осетією, які де-факто перетворилися на російські протекторати. Однак деякі прилеглі території, зокрема верхня частина Кодорської ущелини в Абхазії та окремі села навколо Цхінвалі в Південній Осетії, були звільнені грузинською армією на початку конфлікту, а потім знову втрачені. Також після припинення вогню грузинська поліція розгорнулася у зоні, суміжній з адміністративною межею з окупованими територіями.

Грузинський підхід до превентивної діяльності на прилеглих до окупованих територій районах характеризувався високим ступенем мілітаризації та централізованим управлінням. Після війни 2008 року Грузія провела масштабну реформу поліції, посиливши її спроможність діяти у кризових ситуаціях, покращивши озброєння, підготовку, технічне оснащення. Спеціальні поліцейські підрозділи, які працювали біля адміністративної межі, фактично виконували функції прикордонної охорони, оскільки існувала постійна загроза провокацій та інцидентів з боку окупаційних сил.

Грузинська поліція створила спеціальні мобільні групи швидкого реагування, які могли оперативного прибути у віддалені населені пункти при отриманні сигналу про інцидент. Ці групи були обладнані сучасними транспортними засобами підвищеної прохідності, засобами зв'язку, зброєю, що дозволяло їм ефективно діяти навіть у складних умовах гірської місцевості. Створення таких груп було викликане тим, що стаціонарні поліцейські підрозділи у маленьких селах біля адміністративної межі були вразливими до нападів та не могли забезпечити належний рівень безпеки.

Важливим елементом грузинської стратегії була робота з внутрішньо переміщеними особами, які після війни 2008 року оселилися у різних регіонах Грузії, але мріяли повернутися додому. Поліція організовувала їхні візити до сіл, розташованих поблизу адміністративної межі, забезпечувала охорону, консультувала щодо безпекових ризиків. Для тих ВПО, які вирішували оселитися у прилеглих до окупованих територій районах, поліція проводила

роз'яснювальну роботу про правила поведінки, способи уникнення небезпек, контактні номери для екстрених ситуацій.

Однак грузинський досвід також демонструє проблеми, пов'язані з надмірною централізацією та недостатнім залученням місцевих громад до процесу забезпечення безпеки. Населення часто сприймало поліцію як зовнішню силу, яка нав'язує правила згори, а не як партнера у вирішенні проблем. Поліцейські, які приїздили з інших регіонів Грузії, не завжди розуміли специфіку місцевого життя, культурні особливості, що створювало бар'єри у комунікації. Недостатня увага до залучення місцевих жителів до превентивної роботи, створення громадських патрулів, консультативних рад знижувала ефективність поліції.

Грузія також активно використовувала технології у превентивній роботі біля адміністративної межі. Встановлювалися системи відеоспостереження, сенсори руху, безпілотники для моніторингу ситуації. Ця інформація аналізувалася у режимі реального часу, що дозволяло оперативно реагувати на інциденти. Європейська місія спостерігачів (EUMM – European Union Monitoring Mission), яка функціонує у Грузії з 2008 року, також сприяла моніторингу ситуації та зменшенню напруги через регулярні патрулювання та звіти про порушення.

Для України грузинський досвід особливо цінний з точки зору розуміння довгострокових викликів життя поруч з окупованими територіями. Населення звільнених районів України, які межують з тимчасово окупованими територіями, опиняється у схожій ситуації постійної небезпеки, невизначеності, психологічного тиску. Превентивна діяльність поліції у таких умовах має враховувати не лише криміногенні фактори, але й геополітичний контекст, можливість провокацій з боку окупантів, необхідність документування порушень для міжнародного правосуддя.

Місія EUPOL Afghanistan, яка функціонувала у 2007-2016 роках, мала на меті реформування афганської поліції після десятиліть громадянської війни, режиму Талібану, іноземної окупації. Основними напрямками роботи були

навчання поліцейських за європейськими стандартами, розбудова поліцейської інфраструктури, боротьба з корупцією, яка була ендемічною у афганській поліції, інтеграція гендерного підходу через набір жінок-поліцейських, що було революційним для консервативного афганського суспільства [47].

Місія створила навчальні центри у різних регіонах Афганістану, куди щороку приходили тисячі рекрутів для проходження базової підготовки. Міжнародні інструктори навчали не лише технічним навичкам поліцейської роботи, але й намагалися змінити ментальність, викоренити практики корупції, насильства, дискримінації, які були звичними для афганської поліції. Впроваджувалися механізми внутрішнього контролю, процедури розгляду скарг громадян, стандарти етичної поведінки.

Однак афганський досвід є прикладом обмежень міжнародної підтримки в умовах, коли відсутні базові передумови для побудови ефективної правоохоронної системи. Тривалий конфлікт, діяльність Талібану, який контролював значні території, слабкість центральної влади, племінна структура суспільства, високий рівень неписьменності, ендемічна корупція, наркоекономіка – все це робило завдання реформування поліції надзвичайно складним. Попри масштабні інвестиції ЄС та інших донорів, афганська поліція так і не стала ефективною, професійною, орієнтованою на громаду структурою. Після виведення іноземних військ у 2021 році та повернення Талібану до влади вся система швидко колапсувала.

Для України це важлива застереження: міжнародна підтримка може бути дуже корисною, але вона не замінить політичної волі, належного фінансування, суспільної підтримки реформ з боку самої України. Реформування поліції на звільнених територіях має базуватися передусім на українських ресурсах, українських кадрах, українському баченні майбутнього, тоді як міжнародна допомога має доповнювати та посилювати ці зусилля, а не заміщувати їх.

Міжнародні стандарти поліцейської діяльності в постконфліктних зонах, розроблені Організацією Об'єднаних Націй, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, Радою Європи, Європейським Союзом, базуються на

принципах верховенства права, дотримання прав людини, професіоналізму, підзвітності, прозорості, співпраці з громадами, етнічної та гендерної інклюзивності. Ці стандарти встановлюють, що поліцейська діяльність у постконфліктних умовах має бути спрямована не лише на відновлення правопорядку, але й на примирення, відбудову довіри, підтримку демократичних процесів, захист прав уразливих груп.

Рекомендації ООН щодо поліцейської діяльності у постконфліктних суспільствах, викладені у документах «Guidance on Police Reform and Restructuring» та «Handbook on Police Accountability, Oversight and Integrity», наголошують на важливості залучення жінок до поліції та всіх аспектів забезпечення безпеки. Дослідження демонструють, що жінки-поліцейські краще працюють з жертвами сексуального насильства, домашнього насильства, торгівлі людьми, викликають більшу довіру у жінок та дітей, здатні деескалувати конфлікти без застосування сили, менш схильні до корупції [57].

Стандарти ОБСЄ щодо демократичної поліції, викладені у документі «Guidebook on Democratic Policing», підкреслюють необхідність поліцейської діяльності, орієнтованої на громаду, що передбачає партнерство між поліцією та населенням у вирішенні проблем безпеки. У постконфліктних умовах, коли довіра до державних інституцій підірвана, такий підхід дозволяє відновити зв'язки між поліцією та громадами, залучити населення до спільних превентивних ініціатив, краще розуміти місцеві потреби та виклики. Громадська поліція передбачає децентралізацію прийняття рішень, надання більшої автономії місцевим поліцейським підрозділам, регулярні консультації з громадами, прозорість та підзвітність [48].

ОБСЄ також розробила детальні стандарти щодо захисту прав людини у діяльності поліції, зокрема заборону катувань, жорстокого поводження, дискримінації, дотримання права на справедливий суд, захист персональних даних, пропорційність застосування сили. У постконфліктних ситуаціях, коли поліція може діяти в умовах розширених повноважень та слабкого судового

контролю, особливо важливо забезпечити дотримання цих стандартів для запобігання зловживанням та порушенням прав людини.

Важливим міжнародним стандартом є принцип перехідного правосуддя, який передбачає баланс між притягненням до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах та злочинах проти людяності, та необхідністю примирення суспільства, відновлення соціальної тканини, запобігання циклу помсти. Поліція у постконфліктних зонах має брати участь у документуванні злочинів, виявленні та затриманні підозрюваних, захисті свідків, водночас уникаючи масових репресій, колективної відповідальності, самосуду. Процеси люстрації, верифікації, притягнення до відповідальності повинні бути справедливими, прозорими, базуватися на індивідуальній відповідальності за конкретні дії, а не на колективній провині етнічної, регіональної чи іншої групи [55].

Роль міжнародних місій та консультативних програм у реформуванні поліції на звільнених територіях є багатогранною та еволюціонує відповідно до етапу постконфліктного відновлення. На початковому етапі, коли місцеві правоохоронні структури відсутні або повністю дискредитовані, міжнародні місії можуть виконувати виконавчі функції, фактично замінюючи місцеву поліцію. Це має бути короткочасним рішенням, оскільки довгострокова присутність іноземної поліції підриває суверенітет держави та не сприяє розбудові місцевої спроможності.

Фінансування та постачання обладнання є ще одним важливим аспектом міжнародної підтримки. У постконфліктних умовах держава часто не має достатніх ресурсів для належного оснащення поліції, тоді як міжнародні донори можуть надати транспорт, засоби зв'язку, комп'ютери, бронежилети, системи відеоспостереження, навчальне обладнання. Однак важливо, щоб така допомога була координованою, відповідала реальним потребам, не створювала залежності від донорів, супроводжувалася навчанням персоналу для використання обладнання.

Водночас міжнародна допомога має свої обмеження та ризики. Надмірна залежність від зовнішньої підтримки може підривати відповідальність

національних інституцій, створювати ілюзію, що проблеми можна вирішити за рахунок донорів. Важливо, щоб міжнародна допомога доповнювала, а не заміщувала зусилля української держави у реформуванні поліції. Програми міжнародної підтримки мають бути узгоджені з національними стратегіями та пріоритетами, враховувати місцевий контекст, культурні особливості, політичні реалії.

Міжнародні експерти, як би компетентні вони не були, не завжди розуміють складнощі місцевого контексту, можуть нав'язувати рішення, що працювали у їхніх країнах, але не підходять для України. Діалог між міжнародними експертами та українськими професіоналами має бути двостороннім, з взаємною повагою, відкритістю до різних підходів, готовністю адаптувати рекомендації до місцевих умов.

Російсько-українська війна має унікальні характеристики, що відрізняють її від балканських конфліктів, грузинсько-російської війни чи інших постконфліктних ситуацій. Це масштабна міждержавна війна з використанням сучасних озброєнь, масованими обстрілами цивільної інфраструктури, масовими депортаціями населення, систематичними воєнними злочинами, спробами знищення української ідентичності на окупованих територіях. Звільнені території часто повертаються у стані повного спустошення, з мінімальною кількістю населення, яке пережило екстремальні форми насильства.

Водночас Україна має певні переваги порівняно з деякими постконфліктними країнами. На відміну від Боснії, в Україні немає такого глибокого етнічного розколу, який би унеможлиблював створення єдиної правоохоронної системи. На відміну від Афганістану, Україна має давні традиції державності, освіченого населення, відносно розвинену інфраструктуру, досвід демократичних реформ.

Ключовими елементами, які варто адаптувати з міжнародного досвіду, є швидке розгортання поліцейських підрозділів на звільнених територіях для запобігання вакууму влади, пріоритизація превентивної роботи над репресивними заходами як більш ефективного підходу у довгостроковій

перспективі, активне залучення громад до забезпечення безпеки через різні форми партнерства, комплексний підхід до постконфліктного відновлення з координацією між поліцією, судами, соціальними службами, органами влади, міжвідомча координація між різними правоохоронними органами та силовими структурами, психологічна підтримка поліцейських, які працюють в екстремальних умовах, використання міжнародної експертизи та фінансування як доповнення до національних зусиль.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

2.1 Специфіка криміногенної ситуації та безпекових викликів на звільнених територіях

Криміногенна ситуація на звільнених від російської окупації територіях України характеризується комплексом специфічних факторів, що суттєво відрізняють її від звичайних умов функціонування правоохоронної системи. Ці території пережили тривалий період окупаційного режиму, під час якого відбувалося руйнування правових норм, насадження чужих цінностей, травматизація населення, знищення інфраструктури та економічних основ життєдіяльності. Після звільнення такі регіони опиняються у стані правового та соціального вакууму, що створює сприятливі умови для різноманітних форм криміналітету та вимагає особливого підходу до організації превентивної діяльності поліції. Розуміння специфіки криміногенної обстановки є критично важливим для розробки адекватних превентивних стратегій та ефективного розподілу обмежених правоохоронних ресурсів.

Характеристика криміногенної обстановки на деокупованих територіях має враховувати кілька ключових вимірів, які взаємодіють між собою та формують унікальне середовище для злочинності. По-перше, це масштаби фізичних руйнувань, які безпосередньо впливають на можливості здійснення злочинів та ефективність поліцейського реагування. Зруйновані будівлі створюють численні укриття для злочинців, відсутність освітлення вулиць внаслідок знищення електромереж робить нічний час особливо небезпечним, порушена транспортна інфраструктура ускладнює патрулювання та швидке реагування поліції на виклики. Багато населених пунктів перетворилися

фактично на руїни, де окремі будівлі стоять серед повної деструкції, створюючи анклав безконтрольності, де злочинці можуть діяти практично безперешкодно.

По-друге, соціально-економічна ситуація характеризується високим рівнем безробіття, оскільки більшість підприємств зруйновані або припинили роботу, відсутністю доступу до базових послуг, включаючи медичне обслуговування, освіту, соціальну підтримку, руйнуванням традиційних соціальних зв'язків через евакуацію частини населення, загибель людей, переміщення родин. Економічна депривація підвищує мотивацію до протиправної діяльності як засобу виживання, особливо серед молоді, яка не має легальних можливостей для працевлаштування. Відсутність перспектив, втрата життєвих орієнтирів, руйнування звичного укладу життя створюють відчуття безнадії, яке може штовхати людей до девіантної поведінки.

По-третє, психологічний стан населення після окупації відзначається високим рівнем травматизації, що проявляється у різних формах. Посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожні розлади, зловживання алкоголем та психоактивними речовинами як спосіб справитися зі стресом є поширеними серед жителів звільнених територій. Люди, які пережили обстріли, насильство, катування, сексуальні злочини, втрату близьких, руйнування домівок, часто перебувають у стані психологічного шоку або хронічного стресу, що знижує їхню здатність до раціонального контролю своєї поведінки, підвищує імпульсивність, агресивність, конфліктність. Підвищена дратівливість, знижений поріг толерантності до фрустрації призводять до того, що незначні побутові конфлікти можуть швидко ескалувати у насильницькі інциденти [3].

По-четверте, правова свідомість населення деформована внаслідок тривалого перебування під окупаційним режимом, де діяли інші норми, правила, цінності, часто суперечливі українському законодавству. Окупаційна влада намагалася легітимізувати свою присутність через створення квазідержавних структур, примушування населення до співпраці, пропаганду про «захист» від української влади. Частина населення, особливо ті, хто спочатку підтримували окупантів або змушені були співпрацювати для виживання, може мати

амбівалентне ставлення до відновлення українського правопорядку. Це створює проблеми з легітимністю української поліції в очах деяких мешканців, знижує їхню готовність до співпраці, інформування про злочини, участі у превентивних ініціативах.

П'ята складова криміногенної ситуації пов'язана з наявністю великої кількості зброї у населення, що є типовим для всіх постконфліктних суспільств. Під час бойових дій та окупації зброя, боєприпаси, вибухові пристрої стали легкодоступними для цивільних осіб. Частина цієї зброї була залишена відступаючими окупаційними військами, частина знайдена жителями у покинутих військових позиціях, частина потрапила через нелегальні канали з зони активних бойових дій, частина була вивезена демобілізованими військовими або дезертирами. Наявність зброї у населення створює множинні ризики: її використання для скоєння злочинів, включаючи грабежі, вбивства, погрози; випадкові поранення та загибелі, особливо дітей, які знаходять зброю та не розуміють її небезпеки; ескалація побутових конфліктів до летальних наслідків; можливість використання зброї у терористичних актах або диверсіях [27].

Шостий фактор стосується присутності або можливої інфільтрації на звільнені території осіб, пов'язаних з окупаційними структурами, колабораціоністів, агентів ворожих спецслужб, диверсантів. Окупанти, відступаючи, часто залишають своїх агентів серед цивільного населення з завданням збору інформації, дестабілізації ситуації, підготовки саботажу критичної інфраструктури, створення підпільних мереж для можливого повернення. Ці особи можуть займатися не лише шпигунством та диверсіями, але й організацією кримінальної діяльності, контрабанди, торгівлі зброєю, наркотиками. Виявлення та нейтралізація таких елементів є складним завданням, що вимагає тісної координації між поліцією, СБУ, військовою контррозвідкою, використання оперативно-розшукових методів, залучення інформаторів з числа місцевого населення.

Типові правопорушення на звільнених територіях мають специфічний характер, зумовлений постконфліктною ситуацією, хоча вони співіснують з традиційними формами злочинності. Мародерство є одним із найпоширеніших видів злочинності у перші дні, тижні та навіть місяці після деокупації. Злочинці, часто організовані групи з інших регіонів України або навіть з-за кордону, прибувають на звільнені території спеціально для розграбування покинутих домівок, підприємств, магазинів, складів, адміністративних будівель. Об'єктами крадіжок стають побутова техніка, меблі, будівельні матеріали, метал, автомобілі, сільськогосподарська продукція, худоба, обладнання підприємств, предмети мистецтва, антикваріат. Мародери діють швидко, організовано, часто використовуючи вантажний транспорт для масового вивезення краденого.

У деяких випадках до мародерства вдаються навіть місцеві жителі, які виправдовують свої дії крайньою потребою, відсутністю інших засобів для існування, переконанням, що майно все одно загине або буде знищене наступними обстрілами. Психологія постконфліктного суспільства часто характеризується послабленням моральних норм, відчуттям, що у надзвичайних обставинах звичайні правила не діють, що кожен має право брати те, що потрібно для виживання. Окрім того, концепція приватної власності може бути розмитою, коли незрозуміло, хто є законним власником покинутого майна, чи повернеться колишній власник, чи має право хтось інший скористатися цим майном.

Превентивна діяльність поліції щодо запобігання мародерству включає патрулювання населених пунктів, особливо покинутих або малонаселених районів, встановлення блокпостів на в'їздах та виїздах з населених пунктів для перевірки транспорту, охорону стратегічно важливих об'єктів, включаючи підприємства, склади, музеї, культові споруди, проведення роз'яснювальної роботи з населенням про неприпустимість привласнення чужого майна та кримінальну відповідальність за мародерство. Поліція може також встановлювати системи відеоспостереження у найбільш вразливих локаціях, залучати громадян до інформування про підозрілі особи та транспорт, проводити

оперативно-профілактичні відпрацювання з метою виявлення та затримання мародерів.

Однак ефективність цих заходів обмежується критичним дефіцитом поліцейських кадрів відносно величезних територій, що потребують контролю, відсутністю транспорту та палива для регулярного патрулювання віддалених населених пунктів, браком засобів зв'язку для координації дій та виклику підкріплення, недостатністю технічних засобів для фіксування злочинів та ідентифікації злочинців. У багатьох випадках поліція змушена пріоритезувати захист найбільш цінних об'єктів державного значення, залишаючи приватні домоволодіння та менш важливі об'єкти без належної охорони. Це породжує у населення відчуття незахищеності, розчарування у державі, іноді провокує самоорганізацію для самозахисту, що може призводити до самосуду та лінчування підозрюваних мародерів.

Незаконне поводження зі зброєю є іншою серйозною проблемою на звільнених територіях, яка має множинні виміри. По-перше, це зберігання зброї, знайденої жителями після відступу окупантів або знайденої у покинутих військових позиціях. Люди знаходять автомати, пістолети, гранатомети, гранати, міни, боеприпаси у величезних кількостях і часто забирають їх додому, не розуміючи або ігноруючи небезпеку та незаконність такого зберігання. По-друге, це зброя, яка була у населення ще до окупації, включаючи мисливську зброю, травматичну зброю, зброю самооборони, дозволи на яку могли втратитися під час окупації або не були поновлені після звільнення. По-третє, це зброя, яку населення могло отримати від окупаційної влади або колабораціоністських формувань для «самооборони», участі у різних озброєних групах, здійснення функцій «народної міліції».

Наявність зброї у населення створює ризики її використання для скоєння тяжких злочинів, включаючи вбивства на фоні побутових конфліктів, грабежі та розбої, погрози та залякування сусідів або представників влади, помсту особам, які підозрюються у колабораціонізмі. Випадки, коли конфлікти через земельні ділянки, борги, особисті образи переростають у стрілянину з летальними

наслідками, стають більш частими у постконфліктний період. Також зростає кількість випадкових поранень та загибелі, особливо дітей, які знаходять зброю вдома або на вулиці, починають з нею гратися, не розуміючи смертельної небезпеки. Батьки, травмовані війною, не завжди приділяють достатню увагу безпечному зберіганню зброї, вважаючи її необхідним засобом захисту родини.

Превентивна робота поліції на цьому напрямі включає проведення спеціальних операцій зі збору зброї, коли поліція звертається до населення з закликом добровільно здавати знайдену або незаконно зберігається зброю, запровадження програм амністії, коли особи, які добровільно здають зброю у визначений термін, звільняються від кримінальної відповідальності, інформування населення про небезпеки зберіганню зброї вдома, особливо за наявності дітей, про правила безпечного поводження зі зброєю, про порядок легалізації зброї, якщо це можливо. Поліція також проводить перевірки на наявність дозволів на зброю у осіб, які заявляють про законне володіння нею, виявляє факти незаконного зберіганню та обігу озброєння через оперативно-розшукову діяльність, інформацію від населення, обшуки у підозрюваних осіб [10].

Особливо вразливими є літні люди, які з різних причин не евакуювалися і залишилися на окупованих територіях: через фізичну неспроможність пересуватися, небажання залишати рідні місця та могили близьких, відсутність родичів або місця, куди можна було б поїхати, переконання, що їм як людям похилого віку окупанти не зашкодять. Після звільнення ці люди опиняються у надзвичайно вразливому становищі: вони не можуть ефективно захищатися від нападників, часто не мають засобів зв'язку для виклику допомоги, проживають у віддалених будинках, до яких поліція не може оперативно дістатися. Злочинці, знаючи про це, цілеспрямовано обирають літніх осіб як жертв, розраховуючи на легку здобич та низьку ймовірність викриття.

Превентивні заходи включають посилення патрулювання, особливо в нічний час, коли здійснюється більшість нападів, створення мобільних груп швидкого реагування, які можуть оперативно прибути у віддалені населені

пункти при отриманні сигналу тривоги, встановлення систем тривожної сигналізації або надання населенню мобільних телефонів з попередньо налаштованими номерами екстреного виклику, організацію супроводу поліцією гуманітарних вантажів та транспорту волонтерів, роботу з населенням щодо правил безпечної поведінки, включаючи рекомендації не відчиняти двері незнайомцям, не демонструвати наявність цінностей, повідомляти поліцію про підозрілі особи. Поліція також може організовувати регулярні відвідування літніх людей, які живуть самотньо, для перевірки їхнього стану, надання консультацій, психологічної підтримки.

Загрози від вибухонебезпечних предметів та мінування становлять специфічний виклик для правоохоронної діяльності на звільнених територіях, що має як пряме, так і опосередковане відношення до криміногенної ситуації. Російські окупаційні війська застосовували тактику тотального мінування звільнюваних територій, залишаючи міни на дорогах, у полях, лісах, парках, на подвір'ях приватних будинків, у будівлях, включаючи школи, лікарні, адміністративні споруди. Використовувалися як протипіхотні міни, так і протитанкові міни, керовані міни, розтяжки, заміновані побутові предмети, які виглядають нешкідливо і приваблюють увагу, особливо дітей. За оцінками міжнародних організацій з гуманітарного розмінування, Україна стала однією з найбільш замінованих країн світу, з площею замінованих територій, що вимірюється десятками тисяч квадратних кілометрів [49].

Превентивна робота поліції у цій сфері включає координацію з саперними підрозділами Збройних Сил України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, міжнародними організаціями з гуманітарного розмінування для планування та проведення розмінування пріоритетних об'єктів, встановлення попереджувальних знаків у небезпечних зонах, огороження замінованих територій, інформування населення про правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів, включаючи категоричну заборону торкатися, переміщувати, розбирати будь-які підозрілі предмети, патрулювання для

виявлення фактів несанкціонованого проникнення у заміновані зони або незаконного збору боєприпасів.

Проблеми ідентифікації та верифікації населення на звільнених територіях створюють серйозні виклики для превентивної роботи поліції та загального забезпечення правопорядку. Під час окупації відбувалися значні зміни у складі населення: частина жителів евакуювалася до початку окупації або на її початковому етапі, частина була примусово депортована окупантами до Росії, частина загинула внаслідок бойових дій, катувань, голоду, хвороб без медичної допомоги, на їхнє місце могли прийти колаборанти з інших регіонів, російські громадяни, які переїжджали на окуповані території для отримання конфіскованого майна або роботи в окупаційних структурах, військові та члени їхніх сімей. Після звільнення частина населення повертається, але далеко не всі, оскільки багато хто втратив житло, роботу, не має засобів для повернення, побоюється репресій через співпрацю з окупантами.

Процес верифікації включає перевірку документів, якщо вони є, встановлення особи через біометричні дані, якщо вони збереглися у загальнодержавних базах і є технічна можливість доступу до них, опитування сусідів та інших свідків про особу, її поведінку під час окупації, зв'язки, діяльність, звірку з базами даних правоохоронних органів щодо причетності до злочинів, розшуку, співпраці з окупантами. Однак цей процес ускладнюється відсутністю або недоступністю електронних баз даних через відсутність електропостачання, інтернету, пошкодженням обладнання, недостовірністю свідчень, оскільки сусіди можуть давати помилкові показання через особисті конфлікти, страх, бажання захистити когось або обмовити, можливістю використання підроблених документів, які можуть бути високої якості, оскільки окупанти мали доступ до обладнання для виготовлення документів [25].

Превентивний аспект верифікації полягає у тому, що виявлення та затримання осіб, причетних до злочинів, колабораціонізму, терористичної діяльності, створює атмосферу невідворотності покарання, утримує інших від протиправної діяльності, демонструє населенню, що правопорядок відновлено і

держава контролює ситуацію. Водночас важливо уникнути масових репресій, порушень прав людини, дискримінації за ознакою проживання під окупацією, оскільки не всі, хто залишався, є колабораціоністами чи злочинцями. Багато людей залишалися через об'єктивні причини: фізичну неспроможність евакуюватися, відсутність коштів, необхідність доглядати за хворими родичами, страх невідомості. Поліція має діяти на основі конкретних доказів причетності до злочинів, а не загальних підозр або стереотипів.

Виявлення колаборантів та осіб, причетних до воєнних злочинів, є одним із найскладніших та найбільш політизованих завдань поліції на звільнених територіях. Під час окупації частина місцевого населення у тій чи іншій формі співпрацювала з окупаційною владою, і масштаб цієї співпраці варіюється від вимушеної формальної кооперації для виживання до активної добровільної участі у репресіях, катуваннях, вбивствах. Колабораціонізм може включати зайняття посад в окупаційній адміністрації, поліції, судах, інших структурах, участь у пропагандистській діяльності, інформування окупантів про місцезнаходження українських активістів, військових, зброї, участь у катуваннях, вбивствах, депортаціях населення, незаконному вивезенні дітей, привласненню майна евакуйованих або депортованих осіб.

Це вимагає значних ресурсів, професійних навичок ведення складних розслідувань, здатності працювати з травмованими свідками, які можуть боятися давати показання через страх помсти з боку колабораціоністів або їхніх спільників. Превентивний аспект цієї роботи полягає у створенні атмосфери невідворотності покарання, що утримує потенційних колабораціоністів на окупованих територіях, які ще не звільнені, від співпраці з ворогом, демонструє населенню, що держава серйозно ставиться до питань правосуддя та не дозволить злочинцям уникнути відповідальності. Публічне притягнення до відповідальності найбільш одіозних колабораціоністів має важливе символічне значення для відновлення довіри до правоохоронної системи, задоволення потреби жертв у справедливості, попередження майбутніх випадків колабораціонізму.

Превентивна робота поліції має враховувати психологічний стан населення та включати м'які методи комунікації, емпатію, терпіння, готовність вислухати людей, допомогти їм звернутися за психологічною та психіатричною допомогою, якщо вона доступна. Поліцейські мають бути навчені основам психологічної першої допомоги, розпізнавання ознак психічного здоров'я, деескалації конфліктів з травмованими особами, роботи з жертвами насильства, особливо сексуального насильства, коли необхідна особлива чутливість та делікатність. Координація з психологічними службами, психіатрами, соціальними працівниками, громадськими організаціями, які надають психосоціальну підтримку, дозволяє направляти людей у кризових станах до відповідних фахівців, забезпечувати комплексну підтримку, яка включає не лише юридичний, але й психологічний та соціальний аспекти.

Важливо також усвідомлювати, що психологічні проблеми можуть бути не лише у населення, але й у самих поліцейських, які працюють на звільнених територіях. Вони також зазнають стресу від постійної загрози життю, бачать наслідки жорстокості окупантів, працюють у умовах невизначеності, відірвані від сімей, позбавлені комфортних умов життя та роботи. Вторинна травматизація від роботи з травмованим населенням, вислуховування жахливих історій, спілкування з жертвами насильства може призводити до емоційного виснаження, професійного вигорання, розвитку власних симптомів ПТСР, депресії, тривожності. Відсутність психологічної підтримки для поліцейських може призвести до зниження ефективності їхньої роботи, неадекватних реакцій у стресових ситуаціях, порушень службової етики, зловживання алкоголем, розпаду сімей, суїцидів. Тому система психологічної підтримки повинна охоплювати як населення, так і самих поліцейських, визнаючи, що турбота про ментальне здоров'я правоохоронців є не лише етичним обов'язком, але й необхідною умовою їхньої професійної ефективності.

2.2 Організаційно-управлінські проблеми діяльності поліції на звільнених територіях

Організація ефективної превентивної діяльності поліції на звільнених від окупації територіях України стикається з комплексом організаційно-управлінських проблем, які суттєво ускладнюють виконання правоохоронних функцій та вимагають інноваційних підходів до управління ресурсами, персоналом, процесами та координації між різними органами. Ці проблеми охоплюють широкий спектр аспектів: від матеріально-технічного забезпечення та кадрової політики до інфраструктурних обмежень, міжвідомчої координації, взаємодії з населенням та організації документообігу в екстремальних умовах. Розуміння цих проблем, їхніх причин та взаємозв'язків є критично важливим для розробки ефективних стратегій їх подолання та оптимізації превентивної діяльності.

Стан матеріально-технічного забезпечення підрозділів поліції на звільнених територіях характеризується критичним дефіцитом базових ресурсів, необхідних для виконання службових обов'язків навіть на мінімальному рівні. Транспортні засоби, без яких неможливе патрулювання великих територій з розосередженими населеними пунктами та швидке реагування на виклики громадян, часто відсутні або перебувають у несправному стані через інтенсивне використання в екстремальних умовах, відсутність належного технічного обслуговування, брак запасних частин, пошкодження від обстрілів або підривів на мінах. Ті транспортні засоби, що є у розпорядженні поліції, часто не пристосовані для роботи на звільнених територіях: легкові автомобілі не можуть пересуватися по розбитих дорогах, бездоріжжю, через завали, тоді як потрібні позашляховики з високою прохідністю.

Дефіцит палива додатково обмежує можливості використання наявного транспорту, змушуючи поліцію раціонувати пересування, обмежувати патрулювання, відмовлятися від виїздів на виклики у віддалені населені пункти,

якщо ситуація не є критичною. Поліцейські змушені пересуватися пішки на великі відстані, що виснажує їх фізично та обмежує радіус дії, або покладатися на допомогу волонтерів, які надають свої особисті автомобілі, або військових, які можуть підвезти поліцейських своїм транспортом. Така залежність від сторонньої допомоги робить поліцейську діяльність непередбачуваною, ускладнює планування, знижує оперативність реагування.

Засоби зв'язку, критично важливі для координації дій між поліцейськими підрозділами, виклику підкріплення у небезпечних ситуаціях, отримання інформації з центральних баз даних, комунікації з населенням, часто не функціонують через руйнування комунікаційної інфраструктури окупантами, відсутність електропостачання для зарядки акумуляторів, відсутність мобільного зв'язку через знищення вишок стільникового зв'язку, відсутність доступу до радіосистем через брак обладнання або його несправність. Поліцейські працюють в умовах інформаційної ізоляції, не маючи можливості оперативно обмінюватися даними з колегами з інших населених пунктів, керівництвом у регіональних центрах, іншими службами, що має критичні наслідки для безпеки та ефективності.

У разі нападу на поліцейських, виявлення небезпечних злочинців, загрози терористичного акту неможливість викликати підкріплення може призвести до загибелі поліцейських або неможливості затримати злочинців. Відсутність зв'язку також ускладнює отримання вказівок від керівництва у нестандартних ситуаціях, коли поліцейські на місці не впевнені, як діяти, або потребують юридичної консультації. Населення також не може ефективно повідомляти поліцію про злочини, оскільки телефонний зв'язок не працює, а єдиний спосіб – це прийти особисто до поліцейського відділку, якщо він існує та доступний, що може зайняти години пішки і за цей час злочинці встигають зникнути [5].

Комп'ютерна техніка та програмне забезпечення, необхідні для ведення електронного документообігу, введення даних до загальнодержавних реєстрів, аналізу криміногенної ситуації, перевірки особ за базами даних на предмет розшуку або судимості, складання звітності, часто недоступні через відсутність

комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, відсутність електропостачання для їх роботи, руйнування обладнання під час бойових дій, відсутність інтернет-з'єднання, необхідного для доступу до онлайн-систем. Поліція змушена повертатися до паперового документообігу, що є неефективним, трудомістким, повільним, створює ризики втрати інформації через пожежі, затоплення, випадкове знищення, ускладнює пошук та аналіз даних, унеможлиблює оперативний обмін інформацією з іншими підрозділами та органами.

Відсутність можливості перевірити особу за електронними базами даних у реальному часі ускладнює верифікацію громадян, виявлення розшукуваних осіб, встановлення особи затриманих без документів, перевірку транспортних засобів на предмет викрадення. Поліцейським доводиться покладатися на паперові списки розшукуваних, які швидко застарівають, або відпускати підозрілих осіб без належної перевірки, що створює ризики безпеки. Аналіз криміногенної ситуації, виявлення патернів злочинності, прогнозування загроз без комп'ютерної обробки даних стають майже неможливими, що знижує ефективність превентивної роботи, оскільки поліція діє реактивно, а не проактивно.

Спеціальне обладнання для роботи на звільнених територіях, зокрема засоби індивідуального захисту від куль та осколків, бронежилети сучасних стандартів, балістичні шоломи, засоби захисту від мін, прилади нічного бачення для патрулювання в темний час доби за відсутності вуличного освітлення, металошукачі для виявлення зброї та боєприпасів, тепловізори для пошуку осіб у зруйнованих будівлях або в умовах поганої видимості, системи відеофіксації для документування злочинів та дій самих поліцейських, часто відсутні або наявне у недостатній кількості, не відповідає сучасним стандартам, є застарілим та ненадійним.

Поліцейські працюють в умовах підвищеного ризику підриву на мінах, обстрілів, нападів озброєних злочинців без належного захисту, що створює пряму загрозу для їхнього життя та здоров'я, підвищує рівень стресу та страху, знижує бойовий дух та мотивацію. Відсутність приладів нічного бачення робить

нічне патрулювання небезпечним та малоефективним, оскільки поліцейські не бачать злочинців, підозрілих осіб, небезпечних предметів на дорозі, а використання ліхтарів демаскує їх та робить легкою мішенню для нападників. Відсутність металошукачів ускладнює виявлення зброї при перевірці підозрілих осіб або транспорту, що створює ризики для безпеки поліцейських та дозволяє злочинцям переміщуватися з озброєнням.

Продовольче забезпечення також є проблемою, оскільки на звільнених територіях часто відсутні магазини, ринки, їдальні, кафе, інші заклади громадського харчування, а організація постачання продуктів для поліцейських є логістично складною через погані дороги, відсутність транспорту, небезпеку пересування. Поліцейські можуть залишатися без гарячої їжі протягом днів, харчуватися сухпайками, консервами, що негативно впливає на їхнє фізичне здоров'я, працездатність, моральний стан. Відсутність можливості приготувати їжу через брак кухонь, посуду, електрики, газу додатково ускладнює ситуацію. Залежність від гуманітарних організацій, волонтерів, військових для забезпечення продовольством робить поліцію вразливою та обмежує її автономність.

Кадрове забезпечення превентивної діяльності на звільнених територіях стикається з подвійним викликом: критичним дефіцитом персоналу та надмірним психологічним і фізичним навантаженням на наявних співробітників, що призводить до зниження ефективності роботи, помилок, порушень, вигорання. Кількість поліцейських, необхідних для належного контролю великих звільнених територій з сотнями населених пунктів, розосереджених на значних відстанях, значно перевищує наявні кадрові ресурси. Нормативи укомплектованості поліцейських підрозділів, розроблені для мирних умов з функціонуючою інфраструктурою, стабільним населенням, не підходять для постконфліктних територій, де навантаження у рази вище.

Багато поліцейських, які працювали на цих територіях до окупації, евакуювалися разом з населенням на початку війни або у перші дні окупації, частина була мобілізована до Збройних Сил України та воює на фронті, частина

загинула або отримала поранення під час бойових дій при захисті території або евакуації населення, частина звільнилася зі служби через неможливість продовжувати роботу в екстремальних умовах через сімейні обставини, стан здоров'я, психологічне виснаження. Ті поліцейські, які залишилися під окупацією та співпрацювали з окупаційною владою, після звільнення підлягають перевірці та у разі встановлення фактів колабораціонізму звільняються та притягуються до відповідальності, що додатково зменшує кількість кадрів.

Набір нових поліцейських на звільнені території ускладнюється відсутністю достатньої кількості бажаючих працювати в небезпечних умовах за стандартною заробітною платою, яка не компенсує ризики для життя та здоров'я, важкі умови праці та побуту, відірваність від сім'ї. Тривалість процедур відбору, включаючи тестування, співбесіди, психологічну оцінку, перевірку благонадійності, та навчання у навчальних центрах поліції, яке триває кілька місяців, означає, що навіть якщо набір розпочато, нові кадри з'являться на звільнених територіях лише через півроку-рік, тоді як потреба у них існує зараз. Мобілізація частини поліцейських, особливо чоловіків призовного віку, до Збройних Сил України додатково зменшує кадровий потенціал правоохоронних органів, створюючи конфлікт між потребами армії у людських ресурсах та потребами поліції у забезпеченні правопорядку [24].

Необхідність ретельної перевірки кандидатів на лояльність до України, відсутність зв'язків з окупаційними структурами або ворожими спецслужбами, непричетність до злочинів під час окупації є критично важливою для безпеки, але додатково уповільнює процес набору. Процедури перевірки включають співбесіди, аналіз біографії, перевірку за базами даних, опитування знайомих та колег, що вимагає часу та ресурсів. У деяких випадках перевірка може виявити компрометуючу інформацію, що призводить до відмови кандидату, та процес починається спочатку з новим кандидатом.

У результаті поліцейські на звільнених територіях працюють з надмірним навантаженням, часто без вихідних та відпусток протягом місяців, у режимі цілодобового чергування, коли навіть під час відпочинку вони мають бути готові

негайно вийти на виклик. Робочий день може тривати 12-16 годин, а іноді і довше, якщо виникають екстремальні ситуації. Один поліцейський може бути відповідальним за десятки населених пунктів, які фізично неможливо регулярно відвідувати, що призводить до того, що багато населених пунктів залишаються без поліцейського контролю тижнями. Це призводить до фізичного та емоційного виснаження, хронічної втоми, зниження концентрації уваги, уповільнення реакції, що підвищує ризики помилок, нещасних випадків, неадекватних реакцій у стресових ситуаціях.

Психологічне навантаження на поліцейських, які працюють на звільнених територіях, є надзвичайно високим через кумулятивний вплив багатьох стресових факторів, що діють одночасно та посилюють один одного. Постійна загроза життю від обстрілів артилерією, ракетами, дронами, які можуть вдарити у будь-який момент без попередження, від мін, розтяжок, які можуть бути на будь-якій дорозі, у будь-якій будівлі, від нападів озброєних злочинців, диверсантів, залишених окупантами, створює хронічний стрес, постійну гіперпильність, неможливість розслабитися навіть під час відпочинку. Необхідність працювати з травмованим, іноді ворожим населенням, частина якого може звинувачувати поліцію у недостатньому захисті під час окупації, повільному відновленні порядку, несправедливому ставленні, вимагає величезних емоційних ресурсів, терпіння, самоконтролю.

Вислуховування жахливих історій про звірства окупантів, катування, сексуальне насильство, вбивства цивільних, включаючи дітей та літніх людей, огляд місць масових поховань, ексгумація тіл, ідентифікація жертв, спілкування з родичами загиблих провокує вторинну травматизацію, коли поліцейські переживають травматичні події інших людей як свої власні, що може призводити до симптомів ПТСР, депресії, тривожності. Постійне бачення руйнувань, страждань, смерті формує песимістичний світогляд, відчуття безглуздості існування, втрату віри у справедливість та добро.

Відірваність від сім'ї, близьких людей, неможливість регулярно бачитися з ними через логістичні складнощі, небезпеку пересування, робочий графік без

вихідних, турбота про їхню безпеку, особливо якщо родина залишилася у зоні можливих обстрілів або у евакуації у незнайомому місті без роботи та підтримки, додають емоційного напруження, відчуття провини через неможливість бути поруч у скрутний час. Відсутність комфортних умов проживання, коли поліцейські живуть у тимчасових приміщеннях, контейнерах, наметах, без опалення взимку, без кондиціонування влітку, без нормальних ліжок, душу, туалету, приватності, нормального харчування, відпочинку підриває фізичне здоров'я та психологічну стійкість.

Відчуття безпорадності перед масштабом проблем, неможливість належно виконувати свої обов'язки через дефіцит ресурсів, бачення того, що злочинці уникають покарання через прогалини у системі правосуддя, усвідомлення, що зусилля можуть бути марними, якщо територія буде знову окупована, призводить до професійного вигорання, цинізму, зниження мотивації, апатії. Система психологічної підтримки поліцейських на звільнених територіях є недостатньо розвиненою, оскільки, хоча в структурі МВС існують психологічні служби з штатними психологами, їхні можливості обмежені кількістю фахівців, які не можуть охопити всіх, хто потребує допомоги, географічною віддаленістю звільнених територій, що ускладнює регулярні візити психологів, відсутністю спеціалізованої підготовки у багатьох психологів для роботи з посттравматичним стресом, професійним вигоранням правоохоронців.

Доступ до психологічної допомоги на звільнених територіях ускладнений логістичними проблемами, коли немає можливості поїхати у регіональний центр до психолога через відсутність транспорту, небезпеку пересування, неможливість залишити службу на кілька годин або днів. Онлайн-консультації могли б частково вирішити цю проблему, але вони неможливі через відсутність інтернету, комп'ютерів, приватного місця для конфіденційної розмови. Багато поліцейських не звертаються за психологічною допомогою через стигматизацію психологічних проблем у силових структурах, де визнання емоційних труднощів може сприйматися як слабкість, неспроможність виконувати службові

обов'язки, загроза кар'єрі, побоювання негативного впливу на репутацію, ставлення колег, перспективи просування по службі.

Відсутність часу та можливості для звернення за допомогою через надмірне робоче навантаження, коли просто немає вільних годин для відвідування психолога, відсутність усвідомлення власних психологічних проблем через механізми психологічного захисту, заперечення, раціоналізацію, які дозволяють людині продовжувати функціонувати у короткостроковій перспективі, але накопичують проблеми, що вибухнуть пізніше у формі гострого кризи, агресії, суїцидальної поведінки. Ознаками психологічних проблем у поліцейських можуть бути зміни у поведінці, включаючи зростання дратівливості, конфліктність з колегами, зниження продуктивності, помилки у роботі, запізнення, прогули, зловживання алкоголем як спосіб справлятися зі стресом, порушення сну у формі безсоння або кошмарів, соматичні скарги на головний біль, біль у шлунку, серцебиття без медичної причини, соціальне відчуження, уникнення колег, замкнутість.

Своєчасне виявлення цих ознак командирами, колегами, психологами дозволяє надати допомогу на ранній стадії, коли проблеми ще не стали хронічними та серйозними, запобігти трагічним наслідкам у формі суїцидів, насильства, кримінальних дій. Однак у реальності командири часто перевантажені власними обов'язками, не мають підготовки у розпізнаванні психологічних проблем, можуть ігнорувати ознаки або приписувати їх лінощам, недисциплінованості, а не психологічним труднощам, що потребують допомоги.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ

3.1 Організаційно-управлінські механізми оптимізації превентивної роботи

Оптимізація превентивної діяльності поліції на звільнених від окупації територіях України вимагає розробки комплексних організаційно-управлінських механізмів, які враховують специфіку постконфліктної ситуації, обмеженість ресурсів, множинність безпекових викликів та динамічний характер середовища функціонування правоохоронних органів. Ефективна модель організації має базуватися на принципах поетапності, гнучкості, адаптивності, міжвідомчої координації, активного залучення громадськості та використання інноваційних підходів до управління правоохоронною діяльністю в умовах, що постійно змінюються. Удосконалення організаційно-управлінських механізмів дозволить максимізувати ефективність превентивної роботи навіть в умовах дефіциту кадрових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, забезпечити раціональне використання наявних можливостей, підвищити результативність кожного поліцейського, кожного заходу, кожної інвестиції у правоохоронну систему.

Модель поетапного розгортання поліцейських підрозділів на звільнених територіях має передбачати послідовне, систематичне нарощування поліцейської присутності та функціональних можливостей відповідно до динаміки безпекової ситуації, ступеня відновлення базової інфраструктури, повернення евакуйованого населення, передачі функцій від військових структур до цивільних органів влади. Поетапний підхід дозволяє уникнути надмірного розпорощення обмежених ресурсів, зосередити зусилля на пріоритетних

напрямах кожного етапу, поступово нарощувати спроможність поліції у міру покращення умов, забезпечити стійкість та сталість результатів через міцний фундамент, закладений на попередніх етапах.

Перший етап, який можна назвати етапом стабілізації або екстреного реагування, розпочинається безпосередньо після звільнення території від окупантів та характеризується критичною безпековою ситуацією, тотальним руйнуванням інфраструктури, відсутністю базових комунальних послуг, мінімальною кількістю цивільного населення, продовженням загрози обстрілів та диверсій, необхідністю тісної координації з військовими підрозділами, які забезпечують первинний контроль над територією. Тривалість цього етапу залежить від конкретної ситуації, але зазвичай становить від кількох тижнів до двох-трьох місяців після звільнення. На цьому етапі пріоритетом є максимально швидке розгортання мобільних поліцейських груп, які можуть працювати у польових умовах без стаціонарної інфраструктури, забезпечити видиму присутність держави, запобігти вакууму влади та анархії.

Мобільні групи мають складатися з досвідчених поліцейських, які пройшли спеціальну підготовку для роботи в екстремальних умовах, включаючи навички виживання у польових умовах, тактичної медицини для надання першої допомоги собі та колегам при пораненнях, мінної безпеки для уникнення підривів, роботи зі зброєю та можливості застосування вогнепальної зброї для самооборони, комунікації з травмованим населенням та деескалації конфліктів. Чисельність груп може варіюватися від п'яти до п'ятнадцяти осіб залежно від розміру території, що контролюється, рівня загроз, наявності ресурсів. Групи мають бути забезпечені позашляховими транспортними засобами з високою прохідністю, автономними засобами зв'язку, включаючи супутникові телефони або рації, які не залежать від місцевої інфраструктури, засобами індивідуального захисту, включаючи бронежилети, шоломи, аптечки, зброєю для самооборони, мінімальними запасами продовольства та води для автономної роботи протягом кількох днів [33].

Ці групи здійснюють патрулювання основних доріг та населених пунктів за графіком, що забезпечує покриття максимальної території при обмежених ресурсах, встановлюють тимчасові блокпости на в'їздах до населених пунктів або на перехрестях доріг для перевірки транспорту та осіб, виявлення зброї, боєприпасів, краденого майна, розшукуваних злочинців, реагують на повідомлення про правопорушення від населення, військових, волонтерів, хоча оперативність реагування обмежена великими відстанями та складністю пересування, виявляють та документують факти мародерства, незаконного обігу зброї, насильницьких злочинів, воєнних злочинів для подальшого розслідування, збирають інформацію про криміногенну ситуацію, настрої населення, проблемні зони для планування подальших дій, координують свою діяльність з військовими підрозділами, які присутні на території, узгоджують зони відповідальності, обмінюються інформацією, за потреби отримують підтримку у небезпечних ситуаціях.

Базування мобільних груп на першому етапі організовується у мобільних модульних спорудах, контейнерах, наметах, які можуть бути швидко розгорнуті та за потреби переміщені, або на територіях військових частин, баз, які вже мають певну інфраструктуру та забезпечують безпеку персоналу, можливість швидкої евакуації у разі загострення ситуації через обстріли або інші загрози. Умови проживання та роботи на цьому етапі є спартанськими, але це компенсується короткостроковістю відряджень, ротацією персоналу, додатковою оплатою, усвідомленням важливості виконуваної місії.

На першому етапі критично важливим є налагодження комунікації з населенням, яке залишилося на звільнених територіях, незважаючи на всі труднощі та небезпеки, або починає повертатися з евакуації. Поліцейські мають інформувати жителів про відновлення української влади, демонструвати державні символи, підкреслювати, що окупація закінчилася і тепер діють закони України, роз'яснювати правила поведінки в умовах мінної небезпеки, включаючи категоричну заборону торкатися підозрілих предметів, відвідувати незнайомі території без попереднього розмінування, надавати інформацію про

можливості отримання гуманітарної допомоги від держави, міжнародних та волонтерських організацій, місця розподілу, графіки, документи, що потрібні, повідомляти контактні номери, адреси, способи зв'язку з поліцією для повідомлення про злочини, надзвичайні ситуації, хоча у багатьох випадках технічної можливості зв'язку немає і людям доводиться йти пішки до найближчого поліцейського патруля або блокпоста.

Організація мобільних прийомів громадян у різних населених пунктах за графіком, коли поліцейські оголошують дату та час свого прибуття і жителі можуть прийти для консультацій, повідомлень про злочини, отримання довідок, дозволяє налагоджувати зворотний зв'язок у умовах відсутності стаціонарних відділків та телефонного зв'язку, збирати інформацію про криміногенну ситуацію безпосередньо від мешканців, які є найкращим джерелом даних про те, що відбувається у їхньому селі, виявляти осіб, які потребують особливої уваги через вразливість, загрозу з боку злочинців, підозру у колабораціонізмі з боку сусідів, створювати початкову довіру між поліцією та населенням через особистий контакт, демонстрацію турботи, готовності слухати та допомагати.

Тривалість першого етапу визначається досягненням певних критеріїв, які свідчать про можливість переходу до наступного етапу: стабілізація безпекової ситуації, коли активні бойові дії у регіоні припинилися, обстріли стали спорадичними або припинилися зовсім, загроза наземного нападу окупантів мінімізована, початок повернення евакуйованого населення у значних кількостях, коли сотні та тисячі людей приймають рішення повернутися до своїх домівок, що свідчить про зростання відчуття безпеки, часткове відновлення базової інфраструктури, включаючи хоча б часткове електропостачання, відновлення основних доріг для проїзду, початок роботи магазинів або пунктів розподілу гуманітарної допомоги, передача більшості функцій забезпечення безпеки та управління територією від військових структур до цивільних органів влади, коли військово-цивільна адміністрація бере на себе повноваження, а військові зосереджуються на обороні, наявність мінімальних ресурсів для

розгортання стаціонарних поліцейських підрозділів, включаючи приміщення, обладнання, персонал.

Другий етап, етап відновлення або розбудови, характеризується поступовим нарощуванням постійної поліцейської присутності, створенням стаціонарних поліцейських підрозділів у районних центрах, великих населених пунктах, розширенням спектру превентивних заходів від екстреного реагування на злочини до системної профілактичної роботи, активізацією взаємодії з органами місцевого самоврядування, соціальними службами, громадськими організаціями, початком повноцінного функціонування всіх ланок правоохоронної системи. Тривалість цього етапу може становити від півроку до двох-трьох років залежно від масштабів руйнувань, швидкості відновлення, безпекової ситуації, фінансування.

На цьому етапі здійснюється розгортання повноцінних відділків поліції, які включають різні підрозділи: кримінальну поліцію для розслідування злочинів, превентивну поліцію для профілактичної роботи, патрульну поліцію для забезпечення публічної безпеки, слідчих для проведення досудового розслідування, дільничних офіцерів, які закріплюються за конкретними територіями та працюють з населенням. Організація постійних патрулів, як пішки, так і на транспорті, за затвердженими маршрутами, що охоплюють всі населені пункти та основні дороги, забезпечує видиму присутність поліції, швидке реагування на виклики, профілактичний ефект через утримання потенційних злочинців. Створення дільничних ділянок, коли кожен дільничний офіцер відповідає за певну територію, знає всіх мешканців, їхні проблеми, відвідує їх регулярно, є контактною особою для громади, дозволяє налагодити тісний зв'язок між поліцією та населенням, отримувати оперативну інформацію, вирішувати проблеми на ранній стадії до їх ескалації [9].

Пріоритетними напрямками превентивної роботи на другому етапі стають профілактика побутової злочинності, яка становить більшість правопорушень у будь-якому суспільстві, включаючи крадіжки, грабежі, шахрайство, хуліганство, через патрулювання, роз'яснювальну роботу, швидке реагування, домашнього

насильства, яке часто ескалує у постконфліктний період через психологічні травми, стреси, безробіття, алкоголізм, через виявлення випадків, роботу з кривдниками та жертвами, видачу обмежувальних приписів, координацію з соціальними службами, правопорушень серед неповнолітніх, які є особливо вразливими у постконфліктний період через травматизацію, втрату батьків або їх неспроможність належно виконувати виховні функції, через роботу у школах, проведення профілактичних бесід, виявлення дітей групи ризику, залучення їх до позитивних активностей.

Протидія організованій злочинності вимагає спеціальних оперативно-розшукових заходів, створення міжрегіональних та міжвідомчих оперативних груп, використання інформаторів, технічних засобів спостереження, аналізу фінансових потоків для виявлення кримінальних угруповань, які намагаються закріпитися на звільнених територіях, їхніх лідерів, каналів нелегального збагачення, зв'язків з корумпованими чиновниками. Організована злочинність особливо небезпечна у постконфліктний період, оскільки вона не лише здійснює конкретні злочини, але й підриває довіру до держави, створює паралельні структури влади, корумпує інституції, інвестує кримінальні доходи у легальний бізнес та політику, що ускладнює її викорінення у майбутньому.

Поліція активізує роботу з вразливими категоріями населення, включаючи літніх людей, які часто стають жертвами злочинів та потребують особливої уваги, осіб з інвалідністю, які мають обмежені можливості для самозахисту, жертв насильства, включаючи сексуальне насильство під час окупації, які потребують не лише правового захисту, але й психологічної та медичної допомоги, внутрішньо переміщених осіб, які повернулися до своїх домівок, але мають труднощі з адаптацією, відновленням майна, працевлаштуванням, колишніх комбатантів, які демобілізувалися та повернулися до цивільного життя, але можуть мати труднощі з адаптацією, ПТСР, схильність до агресивної поведінки, наявність зброї. Організація просвітницьких заходів у відновлених школах, громадських центрах, місцях компактного проживання населення, де поліцейські проводять бесіди з учнями про профілактику булінгу, кібербулінгу,

небезпеки наркотиків, правила безпечної поведінки в інтернеті, запобігання вербуванню до злочинних або екстремістських груп, з батьками про виявлення ознак девіантної поведінки у дітей, способи реагування на домашнє насильство, юридичні аспекти виховання, з підприємцями про правила безпеки бізнесу, протидію рейдерству, шахрайству, способи захисту від організованої злочинності, дозволяє підвищити правову культуру населення, сформувавши партнерські відносини з різними сегментами громади.

Налагодження співпраці з місцевими органами влади, соціальними службами, закладами освіти, охорони здоров'я, громадськими організаціями є критично важливим для комплексного підходу до профілактики правопорушень, оскільки поліція сама не може вирішити всі проблеми, що лежать в основі девіантної поведінки, такі як бідність, безробіття, відсутність доступу до освіти та медицини, психологічні травми, соціальна ексклюзія. Створення міжвідомчих координаційних рад, комісій з питань профілактики правопорушень, де представники різних органів регулярно зустрічаються, обмінюються інформацією, планують спільні заходи, моніторять їх реалізацію, дозволяє синхронізувати зусилля, уникнути дублювання, заповнити прогалини у покритті.

Третій етап, етап нормалізації або консолідації, характеризується переходом до стандартної моделі поліцейської діяльності, адаптованої до специфіки регіону, функціонуванням поліції в умовах відновленої інфраструктури, стабільної безпекової ситуації, повного повернення цивільного управління, інтеграції звільнених територій у загальнонаціональний простір. Превентивна діяльність зосереджується на довгострокових програмах профілактики правопорушень, які базуються на аналізі даних, науково обґрунтованих підходах, міжнародних кращих практиках, формуванні правової культури населення через освіту, просвітництво, залучення до громадянської активності, побудові міцних партнерських відносин між поліцією та громадами через інституціоналізовані механізми взаємодії, громадські ради, спільні превентивні ініціативи, повній інтеграції у загальнонаціональну систему

забезпечення правопорядку через уніфікацію процедур, стандартів, обмін даними, координацію дій.

На цьому етапі поліція працює за стандартними процедурами, встановленими для всієї країни, використовує всі доступні інструменти та технології, має повний доступ до національних баз даних, координується з іншими регіонами та міжнародними партнерами. Однак навіть на етапі нормалізації зберігається певна специфіка звільнених територій, пов'язана з довгостроковими наслідками окупації, такими як психологічні травми населення, які не зникають за кілька років, зруйнована економіка, яка відновлюється повільно, залишкові міни та боєприпаси, які виявляються протягом десятиліть, соціальна фрагментація через різні досвіди під час окупації, міграцію, політизація ідентичностей, що вимагає від поліції особливої чутливості та адаптованих підходів.

Модель поетапного розгортання має бути гнучкою та передбачати можливість повернення до попередніх етапів або їх елементів у разі погіршення безпекової ситуації через поновлення обстрілів, спроби окупантів повернути контроль, масштабні диверсії, теракти, інші форс-мажорні обставини. Планування має включати сценарії екстреної евакуації поліцейського персоналу з найбільш небезпечних зон, збереження критично важливої документації, обладнання, швидкого реагування на нові загрози через мобілізацію резервів, перекидання додаткових підрозділів, координацію з військовими для отримання підтримки. Регулярний моніторинг безпекової ситуації, оцінка ризиків на основі аналізу розвідувальних даних, повідомлень від населення, технічних засобів спостереження дозволяють своєчасно виявляти тривожні сигнали та коригувати стратегію розгортання, перерозподіляти ресурси, посилювати захист найбільш вразливих об'єктів та територій.

Пріоритетні превентивні заходи на різних етапах деокупації мають відповідати актуальним безпековим викликам, наявним можливостям поліції, очікуванням населення, стратегічним цілям відновлення правопорядку та довіри до держави. На етапі стабілізації основний акцент робиться на превенції

найбільш небезпечних злочинів, які можуть дестабілізувати ситуацію, зашкодити великій кількості людей, підірвати довіру до здатності держави захистити громадян, зокрема насильницької злочинності, включаючи вбивства, зґвалтування, важкі тілесні ушкодження, викрадення людей, мародерства, яке набуває масового характеру одразу після звільнення та завдає величезних матеріальних збитків населенню, незаконного обігу зброї, яка створює ризики використання у злочинах, терактах, самосуду.

3.2 Оцінка ефективності та рекомендації щодо превентивної діяльності поліції

Оцінка ефективності превентивної діяльності поліції на звільнених територіях є складним, багатогранним завданням, що вимагає комплексного підходу, який враховує специфіку постконфліктної ситуації, множинність цілей правоохоронної діяльності, обмеженість даних та динамічний характер безпекового середовища, що постійно змінюється. Традиційні показники ефективності поліцейської роботи, які використовуються у стабільних умовах, такі як рівень злочинності на душу населення, відсоток розкритих злочинів, час реагування на виклики громадян, можуть бути недостатніми, неадекватними або навіть оманливими для оцінки роботи поліції на деокупованих територіях, де базові правоохоронні системи тільки відновлюються, статистика може бути неповною або недостовірною, а пріоритети відрізняються від звичайних умов. Необхідним є розробка комплексної, контекстуалізованої системи оцінювання, яка враховує як кількісні, так і якісні показники, включає перспективу населення та орієнтована на довгострокові цілі постконфліктного відновлення, демократизації, побудови довіри між поліцією та суспільством.

Критерії та показники ефективності превентивної роботи на деокупованих територіях мають бути диференційовані відповідно до етапів деокупації,

оскільки цілі, завдання, можливості поліції суттєво відрізняються на різних стадіях відновлення, та специфічних завдань кожного періоду, що відображають пріоритети безпеки, очікування населення, стратегічні цілі держави. На етапі стабілізації, коли ситуація є найбільш критичною, а ресурси найбільш обмеженими, ключовими критеріями ефективності є швидкість розгортання поліцейських підрозділів на звільнених територіях, що вимірюється кількістю днів або тижнів після звільнення, коли поліція починає функціонувати, покриття території патрулюванням, що показує, який відсоток населених пунктів або територій регулярно відвідується поліцією, кількість виявлених та припинених правопорушень, що демонструє активність поліції та її спроможність реагувати на злочини, обсяг зібраної незаконної зброї та боєприпасів, що є критично важливим показником роззброєння населення та зменшення ризиків насильства.

Кількість встановлених блокпостів та перевірених осіб показує масштаб контрольних заходів, які запобігають переміщенню злочинців, зброї, краденого майна, кількість проведених інформаційних заходів для населення щодо безпеки, правил поведінки, контактів з поліцією, що відображає зусилля з комунікації та просвітництва, рівень координації з військовими структурами, що оцінюється через кількість спільних операцій, обмінів інформацією, узгоджених дій у кризових ситуаціях. Ці показники відображають здатність поліції швидко встановити присутність та базовий контроль над територією в умовах, коли інфраструктура зруйнована, населення травмоване, загрози множинні, а ресурси мінімальні.

На етапі відновлення, коли ситуація стабілізується і поліція має більше можливостей для розгортання повноцінної діяльності, критерії ефективності розширюються та стають більш різноманітними, включаючи не лише реактивні, але й проактивні, превентивні аспекти роботи. Динаміка злочинності порівняно з попереднім періодом, що аналізується через зміну кількості зареєстрованих злочинів у різних категоріях, показує, чи вдається поліції стримувати злочинність або вона зростає, кількість профілактичних заходів з різними категоріями населення, включаючи неповнолітніх, осіб групи ризику, жертв

насильства, колишніх комбатантів, що демонструє системність превентивної роботи, обсяг наданих консультацій громадянам з правових питань, безпеки, захисту від злочинів, що показує доступність поліції та її орієнтацію на обслуговування населення.

Рівень залучення громадськості до превентивних ініціатив, що вимірюється кількістю громадських патрулів, волонтерів, які співпрацюють з поліцією, учасників просвітницьких заходів, членів громадських рад, показує ступінь партнерства між поліцією та суспільством, кількість вирішених конфліктів через медіацію без застосування примусу, що свідчить про здатність поліції діяти не лише репресивно, але й фасилітувати мирне вирішення спорів, відсоток розкритих злочинів серед зареєстрованих, що є традиційним показником ефективності оперативної роботи, час реагування на виклики громадян, що показує оперативність та доступність поліції. Ці показники відображають перехід від екстреного реагування на кризу до системної, багатогранної превентивної роботи, що охоплює різні аспекти забезпечення правопорядку та співпраці з населенням [31].

На етапі нормалізації, коли поліція працює у більш стабільних умовах з відновленою інфраструктурою, критерії ефективності наближаються до стандартних показників, що використовуються у розвинених демократичних країнах, але з урахуванням специфіки регіону, його історії, демографії, соціально-економічної ситуації. Рівень довіри населення до поліції, що вимірюється через соціологічні опитування, стає одним з найважливіших показників, оскільки без довіри неможлива ефективна співпраця, відчуття безпеки громадян, яке також визначається через опитування, показує, наскільки люди почуваються захищеними у своєму повсякденному житті, що є кінцевою метою всієї правоохоронної діяльності, співвідношення зареєстрованих злочинів до оцінки латентної злочинності показує, наскільки населення довіряє поліції та готове повідомляти про злочини, а не приховувати їх.

Якість розслідування справ, що оцінюється через відсоток обвинувальних вироків, скарги на неякісне розслідування, термін розслідування, дотримання

процесуальних норм, показує професіоналізм слідчих та відповідність стандартам верховенства права, рівень задоволеності громадян роботою поліції, що вимірюється через опитування про досвід взаємодії з поліцією, оцінку професіоналізму, ввічливості, ефективності, дозволяє зрозуміти, як населення сприймає якість поліцейських послуг, відсоток повторної злочинності серед осіб, які пройшли превентивні програми, показує довгострокову ефективність профілактичних заходів у зміні поведінки. Ці показники відображають якісні зміни у відносинах між поліцією та суспільством, професіоналізацію поліції, її відповідність демократичним стандартам, орієнтацію на захист прав людини.

Якісні показники, які важче виміряти об'єктивно, але які є критично важливими для оцінки справжньої ефективності превентивної роботи, включають професіоналізм дій поліцейських під час виконання службових обов'язків, що проявляється у здатності адекватно оцінювати ситуацію, приймати правильні рішення під тиском, використовувати відповідні процедури та інструменти, дотримання прав людини у всіх аспектах діяльності, включаючи затримання, обшуки, допити, застосування сили, що є фундаментальною вимогою демократичної поліції, етичність поведінки, що включає чесність, відсутність корупції, справедливе ставлення до всіх громадян без дискримінації, повагу до гідності людини навіть при роботі з правопорушниками.

Аналіз скарг громадян на дії поліцейських, їхньої кількості, характеру, результатів розгляду дає уявлення про системні проблеми у поведінці поліції, такі як грубість, корупція, зловживання владою, перевищення повноважень, перегляд відеозаписів взаємодії поліцейських з населенням з камер спостереження, нагрудних камер поліцейських, мобільних телефонів громадян дозволяє об'єктивно оцінити, чи дотримувалися поліцейські процедур, чи була їхня поведінка професійною та етичною, опитування населення про їхній досвід спілкування з поліцією, включаючи оцінку професіоналізму, ввічливості, корисності, часу реагування, результативності, що дає пряме свідчення про якість роботи з перспективи споживачів поліцейських послуг.

Методи моніторингу та оцінки результативності поліцейських заходів мають бути систематичними, регулярними, багатометодними, включаючи різні джерела інформації, перспективи, підходи для отримання об'єктивної, всебічної картини ефективності превентивної діяльності. Внутрішній моніторинг здійснюється керівництвом поліцейських підрозділів на різних рівнях через аналіз регулярної звітності підлеглих про виконану роботу, виявлені проблеми, витрачені ресурси, досягнуті результати, інспектування роботи підрозділів та окремих співробітників через вибіркові перевірки, супровід патрулів, огляд документації, бесіди з поліцейськими та громадянами, участь керівників у спільних операціях, виїзди на місця подій для безпосереднього спостереження за діями підлеглих у реальних ситуаціях, опитування підлеглих про проблеми, з якими вони стикаються, потреби у ресурсах, навчанні, підтримці, що дозволяє виявляти системні проблеми знизу.

Регулярні оперативні наради з аналізом статистики злочинності, виявлення тенденцій, аномалій, проблемних територій або часових періодів, обговорення проблемних ситуацій, випадків, які вимагають розбору для визначення помилок та шляхів їх уникнення у майбутньому, обмін досвідом між підрозділами, які працюють у різних умовах або застосовують різні підходи, що дозволяє поширювати кращі практики, дозволяють колективно навчатися, адаптувати стратегії, підвищувати ефективність через постійне вдосконалення. Внутрішній моніторинг має перевагу швидкості, безпосереднього знання контексту, можливості негайного втручання для виправлення проблем, але має ризик необ'єктивності через корпоративну солідарність, небажання виносити брудну білизну, тиск з боку вищого керівництва для приховування негативної інформації [52].

Технічні засоби моніторингу, які стають дедалі доступнішими та потужнішими завдяки розвитку технологій, включають системи відеоспостереження у публічних місцях, які фіксують дії як громадян, так і поліцейських, що дозволяє об'єктивно реконструювати події, виявляти порушення з обох сторін, відеореєстратори на формі поліцейських, які є

обов'язковими у багатьох країнах та документують всі взаємодії поліцейських з громадянами, захищаючи обидві сторони від необґрунтованих звинувачень, GPS-трекери на транспортних засобах поліції, які дозволяють контролювати переміщення патрулів, час прибуття на місце події, маршрути, що допомагає оптимізувати патрулювання та виявляти випадки неналежного виконання обов'язків.

Соціологічні дослідження рівня довіри населення до поліції є критично важливим методом оцінки ефективності превентивної роботи, оскільки довіра є основою, фундаментом ефективної співпраці між поліцією та громадами, без якої неможлива успішна превентивна діяльність. Якщо населення не довіряє поліції, воно не буде звертатися при скоєнні злочинів, не буде надавати інформацію, яка допомогла б розкрити злочини, не буде брати участь у превентивних ініціативах, не буде дотримуватися розпоряджень поліції, що робить поліцію ізольованою, інформаційно сліпою, неефективною. Довіра будується роками через постійну демонстрацію професіоналізму, чесності, справедливості, турботи про громадян, але може бути зруйнована одним скандалом, зловживанням, випадком необґрунтованого насильства [56].

Регулярні репрезентативні опитування жителів звільнених територій, що проводяться професійними соціологічними організаціями з дотриманням методологічних стандартів, включаючи випадковий відбір респондентів, достатній розмір вибірки, валідні інструменти вимірювання, дозволяють відстежувати динаміку довіри у часі, порівнювати різні території, виявляти фактори, що впливають на довіру позитивно чи негативно, такі як особистий досвід взаємодії з поліцією, медіа-образ поліції, думки значущих інших, політичний контекст, оцінювати вплив окремих превентивних заходів, реформ, скандалів на громадську думку про поліцію.

Опитування мають включати різноманітні питання, які розкривають різні аспекти довіри та сприйняття поліції: наскільки безпечно почуваються громадяни у своєму населеному пункті вдень та вночі, у різних локаціях, що показує суб'єктивне відчуття безпеки, яке може не корелювати з об'єктивним

рівнем злочинності, чи довіряють вони поліції як інституції, чи вірять у її здатність захистити їх, діяти справедливо, чесно, професійно, чи зверталися б до поліції у разі проблеми, такої як крадіжка, насильство, загроза, чи шукали б інших способів вирішення, що показує готовність до співпраці.

Як оцінюють професіоналізм поліцейських, з якими мали справу, включаючи компетентність, ефективність, знання законів, процедур, чи помічають присутність поліції у своєму районі, як часто бачать патрулі, блокпости, поліцейські відділки, що показує видимість поліції, чи знають контактні дані для звернень до поліції, включаючи номери екстреної допомоги, адреси відділків, сайти, соціальні мережі, що показує доступність інформації, чи брали участь у превентивних заходах, організованих поліцією, таких як зустрічі з громадою, просвітницькі лекції, спільні патрулі, що показує залученість.

Як оцінюють зміни у роботі поліції порівняно з минулим роком, періодом до окупації, період окупації, що дозволяє зрозуміти динаміку та порівняльний контекст, якими є основні проблеми безпеки у їхній громаді, за їхньою думкою, що допомагає поліції зрозуміти пріоритети населення, які можуть відрізнитися від уявлень поліції, які рекомендації вони мали б для покращення роботи поліції, що надає цінний зворотний зв'язок безпосередньо від споживачів послуг. Аналіз відповідей у розрізі різних демографічних груп, таких як вік, стать, освіта, етнічна приналежність, якщо релевантно, територій, включаючи міські чи сільські поселення, різні райони, періодів часу для виявлення сезонних коливань або впливу конкретних подій, дозволяє отримати детальну, нюансовану картину суспільних настроїв, виявити групи, які мають особливо низьку довіру, території з проблемами, періоди погіршення ситуації.

Якісні соціологічні методи, які доповнюють кількісні опитування та дозволяють глибше зрозуміти причини, мотивації, контексти, що лежать за поверхневими відповідями, включають фокус-групи, де невелика група людей з подібними характеристиками або досвідом обговорює певну тему під керівництвом модератора, що дозволяє виявити спільні теми, конфлікти думок, емоційні реакції, глибинні інтерв'ю, де дослідник проводить довгу, відкриту

розмову з респондентом, заохочуючи його розповідати детально про свій досвід, думки, почуття, що дає багатий, контекстуалізований матеріал.

Етнографічні дослідження, коли дослідник тривалий час перебуває у громаді, спостерігає за життям, взаємодіями, включаючи взаємодії з поліцією, веде польові нотатки, що дозволяє зрозуміти культурний контекст, неформальні практики, латентні проблеми, які не виявляються у формальних опитуваннях або інтерв'ю, аналіз медіа та соціальних мереж, де люди висловлюють свої думки про поліцію, діляться досвідом, коментують інциденти, що дає уявлення про публічний дискурс, хоча з обмеженнями через нерепрезентативність онлайн-аудиторії. Ці методи особливо цінні для виявлення латентних проблем, які не виявляються у стандартних опитуваннях через соціальну бажаність відповідей, страх репресій, нерозуміння питань, відсутність рефлексії.

Наприклад, жителі можуть не довіряти поліції не через погану роботу конкретних офіцерів, яких вони зустрічали, а через історичну недовіру до всіх державних інституцій, успадковану з радянських часів або сформовану під час окупації, загальну недовіру до влади, яка не змогла захистити їх від окупації та тепер повільно відновлює територію, травматичний досвід окупації, коли люди, що носили форму і називалися поліцією, чинили злочини, і тепер будь-яка форма викликає негативні асоціації, страх репресій за реальне або уявне співробітництво з окупантами, що робить людей обережними у відносинах з будь-якими представниками влади, культурні особливості, коли у певних громадах прийнято вирішувати конфлікти усередині громади, а не звертатися до зовнішніх авторитетів.

Результати соціологічних досліджень, як кількісних, так і якісних, мають не просто фіксуватися, архівуватися, використовуватися для написання звітів, але активно використовуватися для коригування превентивної стратегії, тактики, пріоритетів, методів роботи поліції. Якщо опитування виявляє низьку обізнаність населення про можливості звернення до поліції, коли люди не знають номери, не розуміють процедур, побоюються звертатися, необхідно посилити інформаційну роботу через різні канали, включаючи роздачу листівок,

оголошення через гучномовці у населених пунктах, публікації у місцевих ЗМІ, соціальних мережах, організацію публічних зустрічей, де поліція презентує себе, відповідає на питання, демонструє доступність.

Якщо жителі скаржаться на грубість поліцейських, хамство, зневажливе ставлення, що підриває довіру навіть коли поліція ефективно розкриває злочини, потрібно провести тренінги з комунікативних навичок, культури спілкування, етики поліцейської діяльності для всього персоналу, посилити внутрішній контроль та дисциплінарні заходи щодо порушників, заохочувати поліцейських, які демонструють зразкову поведінку, створюючи позитивні стимули. Якщо громадяни не почуваються безпечно у певних районах, парках, вулицях навіть при загальному зниженні злочинності, що показує розбіжність між об'єктивною ситуацією та суб'єктивним сприйняттям, варто переглянути маршрути патрулювання, збільшити присутність поліції у проблемних локаціях, покращити освітлення, встановити камери, організувати громадські патрулі, що створить відчуття спостереження та контролю.

Якщо виявляється, що певні демографічні групи, такі як молодь, етнічні меншини, внутрішньо переміщені особи, мають значно нижчу довіру до поліції порівняно з іншими групами, що може свідчити про дискримінацію, негативний досвід, відсутність репрезентації, необхідно розробити цільові ініціативи для роботи з цими групами, забезпечити рівне та справедливе ставлення, можливо набрати представників цих груп до поліції, організувати діалогові платформи для обговорення проблем. Такий підхід, коли соціологічні дослідження не є самоціллю, а інструментом для постійного вдосконалення діяльності поліції на основі зворотного зв'язку від населення, є ознакою зрілої, відповідальної, орієнтованої на громаду поліції, яка прагне служити суспільству, а не панувати над ним.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження можна зробити такі узагальнені висновки:

1. Концептуальні основи превентивної діяльності поліції на звільнених територіях набувають особливого значення в умовах постконфліктного відновлення правопорядку, коли превенція перетворюється з однієї з функцій правоохоронних органів на критично важливий чинник стабілізації суспільства, відновлення довіри до державних інституцій та запобігання ескалації криміногенної ситуації. Превентивна діяльність поліції розкривається через багатовимірний характер, що включає інформаційно-аналітичну роботу з моніторингу криміногенної ситуації, профілактичну роботу з окремими категоріями населення, комунікаційний компонент через взаємодію з громадянами та формування правової культури, організаційні заходи щодо підвищення безпеки у публічних просторах. Принципи превентивної діяльності – законності, гуманізму, взаємодії з населенням, системності та комплексності, своєчасності реагування, індивідуального підходу – формують нормативно-ціннісну основу роботи поліції, що набуває критичного значення на деокупованих територіях, де населення пережило травматичний досвід окупації. Напрями превентивної роботи визначаються специфікою постконфліктного періоду та охоплюють забезпечення публічної безпеки через патрулювання, профілактику специфічних правопорушень, профілактику насильницьких злочинів та конфліктів, протидію організованим злочинності, інформаційно-просвітницьку роботу з населенням.

2. Аналіз міжнародного досвіду організації превентивної поліцейської діяльності в постконфліктних регіонах демонструє універсальність певних принципів та викликів при необхідності контекстуалізації підходів до специфічних національних умов. Практики країн Балкан, зокрема Боснії і Герцеговини, після руйнівних етнічних конфліктів 1990-х років показують критичну важливість масштабного залучення міжнародної спільноти через

поліцейські місії ООН та ЄС, процедур ревертифікації поліцейських кадрів для очищення від осіб, причетних до воєнних злочинів, тривалого періоду міжнародної присутності для забезпечення стійкості реформ, комплексних програм роззброєння населення, які вимагають як примусових заходів, так і відновлення довіри до держави. Грузинський досвід роботи на територіях, прилеглих до окупованих районів, демонструє важливість створення мобільних груп швидкого реагування, посилення координації між поліцією та військовими структурами, використання технологій моніторингу безпекової ситуації, роботи з внутрішньо переміщеними особами, водночас виявляє проблеми надмірної централізації та недостатнього залучення місцевих громад до процесу забезпечення безпеки. Міжнародні стандарти поліцейської діяльності в постконфліктних зонах, розроблені ООН, ОБСЄ, Радою Європи, ЄС, базуються на принципах верховенства права, дотримання прав людини, підзвітності, залучення громад, етнічної та гендерної інклюзивності, формуючи нормативну рамку для відновлення правоохоронної системи. Для України ключовими елементами адаптації міжнародного досвіду є швидке розгортання поліцейських підрозділів для запобігання вакууму влади, пріоритизація превентивної роботи над репресивними заходами, активне залучення громад через партнерські механізми, комплексний міжвідомчий підхід до постконфліктного відновлення, психологічна підтримка поліцейських, використання міжнародної експертизи як доповнення до національних зусиль. Критичне осмислення зарубіжного досвіду з урахуванням специфіки російсько-української війни, масштабів руйнувань, характеру окупації здатне суттєво підвищити ефективність національної моделі превентивної діяльності поліції на звільнених територіях.

3. Специфіка криміногенної ситуації та безпекових викликів на звільнених територіях характеризується унікальним поєднанням постконфліктних факторів, що суттєво відрізняють її від звичайних умов функціонування правоохоронної системи та вимагають особливих підходів до організації превентивної діяльності поліції. Криміногенна обстановка формується під впливом кількох ключових вимірів: масштабів фізичних

руйнувань інфраструктури, що створюють укриття для злочинців та ускладнюють поліцейське реагування, соціально-економічної кризи з високим безробіттям та відсутністю базових послуг, психологічної травматизації населення через посттравматичний стрес та насильство, деформації правової свідомості внаслідок тривалого перебування під окупаційним режимом, наявності великої кількості зброї у населення, присутності або можливої інфільтрації агентів ворожих спецслужб та колабораціоністів. Типові правопорушення на деокупованих територіях включають специфічні для постконфліктного періоду форми злочинності: масове мародерство покинутих домівок та підприємств, незаконне поводження зі зброєю та боєприпасами, насильницькі злочини проти вразливих категорій населення, особливо літніх людей, які не евакуювалися, крадіжки гуманітарної допомоги та організовану злочинність, що намагається заповнити вакуум влади. Загрози від вибухонебезпечних предметів та тотального мінування територій окупантами створюють специфічний виклик, що вимагає координації поліції з саперними підрозділами, встановлення попереджувальних знаків, інформування населення про правила безпеки. Проблеми ідентифікації та верифікації населення, виявлення колабораціоністів та осіб, причетних до воєнних злочинів, вимагають значних ресурсів, професійних навичок ведення складних розслідувань, здатності працювати з травмованими свідками при дотриманні принципу презумпції невинуватості та запобіганні самосуду. Превентивна робота на звільнених територіях має враховувати не лише кримінологічні фактори, але й геополітичний контекст, можливість провокацій з боку окупантів, необхідність документування порушень для міжнародного правосуддя, що вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу до забезпечення безпеки та відновлення правопорядку.

4. Організаційно-управлінські проблеми діяльності поліції на звільнених територіях мають комплексний характер та охоплюють критичний дефіцит матеріально-технічних, кадрових, інфраструктурних ресурсів, що суттєво обмежує можливості виконання превентивних функцій навіть на

мінімальному рівні. Стан матеріально-технічного забезпечення характеризується критичним дефіцитом транспортних засобів, придатних для роботи на розбитих дорогах та бездоріжжі, палива для їх експлуатації, засобів зв'язку через руйнування комунікаційної інфраструктури, комп'ютерної техніки та доступу до електронних баз даних, спеціального обладнання для роботи в небезпечних умовах, включаючи бронезилети, прилади нічного бачення, металошукачі, що створює пряму загрозу життю та здоров'ю поліцейських та знижує ефективність їхньої роботи. Психологічне навантаження на поліцейських є надзвичайно високим через постійну загрозу життю від обстрілів та мін, необхідність роботи з травмованим населенням, вислуховування жахливих історій про звірства окупантів, відірваність від сімей, відсутність комфортних умов проживання, відчуття безпорадності перед масштабом проблем. Система психологічної підтримки поліцейських є недостатньо розвиненою через обмежену кількість фахівців, географічну віддаленість звільнених територій, відсутність спеціалізованої підготовки психологів, стигматизацію психологічних проблем у силових структурах, відсутність часу для звернень за допомогою. Інфраструктурні проблеми включають відсутність належних приміщень для розміщення поліцейських підрозділів, руйнування існуючих будівель, відсутність електропостачання, водопостачання, опалення, що змушує поліцію працювати у польових умовах або тимчасових спорудах.

5. Організаційно-управлінські механізми оптимізації превентивної роботи на звільнених територіях повинні базуватися на принципах поетапності, гнучкості, адаптивності, міжвідомчої координації та активного залучення громадськості для максимізації ефективності превентивної діяльності навіть в умовах обмежених ресурсів. Модель поетапного розгортання поліцейських підрозділів передбачає послідовне нарощування поліцейської присутності та функціональних можливостей відповідно до динаміки безпекової ситуації через три етапи: стабілізації, коли пріоритетом є швидке розгортання мобільних груп для запобігання вакууму влади, відновлення, коли створюються стаціонарні підрозділи та розширюється спектр превентивних заходів від екстреного

реагування до системної профілактики, нормалізації, коли відбувається перехід до стандартної моделі поліцейської діяльності з повною інтеграцією у загальнонаціональний простір. На етапі стабілізації мобільні поліцейські групи, оснащені позашляховими транспортними засобами, автономними засобами зв'язку, засобами індивідуального захисту, здійснюють патрулювання, встановлюють блокпости, реагують на правопорушення, виявляють та документують злочини, збирають інформацію про криміногенну ситуацію, координують діяльність з військовими підрозділами. На етапі відновлення розгортаються повноцінні відділки поліції з різними підрозділами, організовуються постійні патрулі та дільничні ділянки, активізується робота з вразливими категоріями населення, проводяться просвітницькі заходи, налагоджується співпраця з місцевими органами влади та громадськими організаціями через міжвідомчі координаційні ради. Пріоритетні превентивні заходи на різних етапах мають відповідати актуальним безпековим викликам: на етапі стабілізації акцент робиться на превенції найбільш небезпечних злочинів, на етапі відновлення увага зосереджується на профілактиці побутової злочинності, домашнього насильства, правопорушень серед неповнолітніх, на етапі нормалізації реалізуються довгострокові програми формування правової культури. Координація з іншими суб'єктами забезпечення безпеки вимагає чіткого розподілу повноважень між поліцією, військовими структурами, СБУ, органами місцевого самоврядування, створення координаційних центрів для обміну інформацією та узгодження дій, спільних оперативних груп для вирішення комплексних завдань, регулярних нарад для синхронізації зусиль. Комплексна реалізація цих організаційно-управлінських механізмів дозволить оптимізувати превентивну діяльність поліції, забезпечити раціональне використання обмежених ресурсів, підвищити ефективність кожного поліцейського та кожного заходу у складних умовах постконфліктного відновлення правопорядку на звільнених територіях.

6. Оцінка ефективності превентивної діяльності поліції на звільнених територіях та розроблені на її основі рекомендації формують стратегічну рамку

для подальшого вдосконалення організації правоохоронної роботи в постконфліктних умовах та інтеграції деокупованих регіонів у загальнонаціональну систему забезпечення правопорядку. Комплексна система критеріїв та показників ефективності має бути диференційована відповідно до етапів деокупації та охоплювати як кількісні показники, так і якісні виміри роботи поліції: на етапі стабілізації ключовими є швидкість розгортання, покриття території патрулюванням, кількість виявлених правопорушень, обсяг зібраної зброї, рівень координації з військовими, на етапі відновлення критерії розширюються до динаміки злочинності, кількості профілактичних заходів, рівня залучення громадськості, відсотка розкритих злочинів, часу реагування на виклики, на етапі нормалізації показники наближаються до стандартних для розвинених демократій та включають рівень довіри населення, відчуття безпеки громадян, якість розслідування справ, задоволеність роботою поліції, відсоток повторної злочинності. Соціологічні дослідження рівня довіри населення до поліції є критично важливим інструментом оцінки, оскільки довіра є фундаментом ефективної співпраці між поліцією та громадами, що вимагає регулярних репрезентативних опитувань, фокус-груп, глибинних інтерв'ю, етнографічних досліджень для виявлення латентних проблем та факторів, що впливають на довіру. Рекомендації щодо вдосконалення превентивної діяльності охоплюють стратегічний, організаційний, кадровий, матеріально-технічний, психологічний виміри та включають розробку довгострокової стратегії превентивної роботи на звільнених територіях з чіткими цілями та етапами, створення спеціалізованих підрозділів для роботи в постконфліктних умовах, підвищення заробітної плати та соціальних гарантій для поліцейських на деокупованих територіях, забезпечення належного матеріально-технічного оснащення через закупівлю сучасного обладнання та транспорту, створення системної психологічної підтримки персоналу, розвиток партнерських відносин з населенням через інституціоналізовані механізми взаємодії, інтенсифікацію міжнародної співпраці для залучення досвіду, навчання, технічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Управління в органах Національної поліції України : підручник. Харків : ХНУВС, 2016. 580 с.
2. Брейтуейт Дж. Злочинність, сором та возз'єднання / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2008. 352 с.
3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія : підручник. Харків : Право, 2020. 440 с.
4. Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2023. 245 с.
5. Грищенко І. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 237 с.
6. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Атіка, 2018. 312 с.
7. Дубенко О. М. Партнерство поліції та громади як основа превентивної діяльності. *Форум права*. 2020. № 1 (60). С. 66-75.
8. Клименко І. В. Громадський контроль у сфері правоохоронної діяльності: теорія і практика : монографія. Харків : Панов, 2018. 440 с.
9. Колб О. Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2016. № 2 (54). С. 35-39.
10. Копан О. В., Заросило В. О., Кобзар О. Ф. Організація діяльності Національної поліції в особливий період : навч. посіб. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 364 с.
11. Криволапчук В. О. Психологічне забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : навч. посіб. Київ : ДП «Друкарня МВС України», 2018. 172 с.

12. Мазурик С. В. Превентивна діяльність поліції в країнах Європейського Союзу: досвід для України. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. 2019. Вип. 69. С. 125-132.
13. Мартиненко О. А. Транзиційне правосуддя: теоретико-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 3-9.
14. Матіос А. В. Правове забезпечення діяльності поліції на тимчасово окупованих та звільнених територіях. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2023. № 2 (127). С. 24-33.
15. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / за заг. ред. В. В. Сокурєнка, О. С. Пронєвича. Харків : Право, 2016. 408 с.
16. Організаційно-правові засади діяльності поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час воєнного стану : навч. посіб. / О. М. Бандурка та ін. Харків : ХНУВС, 2023. 252 с.
17. Організація діяльності поліції у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2018. 304 с.
18. Превентивна діяльність поліції: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки, О. І. Безпалової. Харків : ХНУВС, 2019. 424 с.
19. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
20. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
21. Пронєвич О. С. Організаційно-правові засади превентивної діяльності поліції: зарубіжний досвід. *Право і безпека*. 2018. № 2 (69). С. 88-94.
22. Пронєвич О. С. Організація превентивної діяльності поліції : навч. посіб. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 220 с.
23. Сучасна поліцейстика: перспективи розвитку в Україні : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки, О. І. Безпалової. Харків : ХНУВС, 2020. 488 с.

24. Управління персоналом в органах Національної поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Стильна типографія, 2017. 580 с.
25. Фатхутдінов В. Г., Білоус В. Т. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення громадської безпеки та громадського порядку : монографія. Київ : Освіта України, 2017. 324 с.
26. Фоміна М. В. Превентивна діяльність Національної поліції України: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 500 с.
27. Христов О. Л. Протидія незаконному обігу зброї : монографія. Харків : Право, 2019. 296 с.
28. Через А. А., Ханова О. О. Профілактика правопорушень: теорія та практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 268 с.
29. Ярмиш Н. М., Христова Ю. В. Взаємодія поліції з громадськістю як основа превентивної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 66. С. 245-250.
30. Andreas P. Blue Helmets and Black Markets: The Business of Survival in the Siege of Sarajevo. Ithaca : Cornell University Press, 2008. 224 p.
31. Baker B. Multi-Choice Policing in Africa. Uppsala : Nordiska Afrikainstitutet, 2008. 296 p.
32. Bayley D. H. Police for the Future. New York : Oxford University Press, 1994. 196 p.
33. Call C. T., Cousens E. M. Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies. *International Studies Perspectives*. 2008. Vol. 9, No. 1. P. 1-21.
34. Caparini M., Marenin O. Transforming Police in Central and Eastern Europe: Process and Progress. Geneva : Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2004. 314 p.

35. Chappell D., Evans J. The Role, Preparation and Performance of Civilian Police in United Nations Peacekeeping Operations. *Journal of Police Science and Administration*. 1997. Vol. 25, No. 1. P. 1-15.
36. Crawford A. Crime Prevention Policies in Comparative Perspective. Cullompton : Willan Publishing, 2009. 384 p.
37. Dingler M. Police Reform in Post-Conflict Societies: Challenges and Opportunities in Bosnia and Kosovo. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2013. Vol. 8, No. 2. P. 45-60.
38. Downes A. B., Stedman J. G. Peacekeeping and Civilian Protection in Civil Wars. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 420 p.
39. Goldsmith A., Sheptycki J. Crafting Transnational Policing: Police Capacity-Building and Global Policing Reform. Oxford : Hart Publishing, 2007. 392 p.
40. Goldstein H. Problem-Oriented Policing. New York : McGraw-Hill, 1990. 206 p.
41. Greiçevci L. EU Actorness in International Affairs: The Case of EULEX Mission in Kosovo. *Perspectives on European Politics and Society*. 2011. Vol. 12, No. 3. P. 283-303.
42. Hansen A. S. From Congo to Kosovo: Civilian Police in Peace Operations. London : Routledge, 2002. 256 p.
43. Kratcoski P. C., Das D. K. Police Education and Training in a Global Society. Lanham : Lexington Books, 2007. 336 p.
44. Lum C., Koper C. S., Telep C. W. The Evidence-Based Policing Matrix. *Journal of Experimental Criminology*. 2011. Vol. 7, No. 1. P. 3-26.
45. Manning P. K. Democratic Policing in a Changing World. Boulder : Paradigm Publishers, 2010. 296 p.
46. Merlingen M., Ostrauskaite R. European Union Peacebuilding and Policing: Governance and the European Security and Defence Policy. London : Routledge, 2006. 192 p.

47. Murray T. Police-Building in Afghanistan: A Case Study of Civil Security Reform. *International Peacekeeping*. 2007. Vol. 14, No. 1. P. 108-126.
48. OSCE. Guidebook on Democratic Policing. Vienna : OSCE, 2008. 96 p.
49. Paterson T., Rushton S. The Humanitarian Mine Action Response to Ukraine. *Journal of Conventional Weapons Destruction*. 2023. Vol. 27, Iss. 1. Article 5.
50. Peak K. J., Glensor R. W. Community Policing and Problem Solving: Strategies and Practices. 7th ed. Boston : Pearson, 2016. 528 p.
51. Perito R. M. The Kosovo Security Sector Review: Missed Opportunity. Special Report. Washington : United States Institute of Peace, 2010. 16 p.
52. Shearing C., Kempa M. The Role of 'Mass Private Property' in Situational Crime Prevention and Community Safety. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2000. Vol. 8, No. 2. P. 163-180.
53. Sherman L. W., Gottfredson D. C., MacKenzie D. L., Eck J., Reuter P., Bushway S. D. Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising. Washington : National Institute of Justice, 1998. 420 p.
54. Skogan W. G., Hartnett S. M. Community Policing, Chicago Style. New York : Oxford University Press, 1997. 296 p.
55. Teitel R. G. Transitional Justice. New York : Oxford University Press, 2000. 304 p.
56. Tyler T. R., Huo Y. J. Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts. New York : Russell Sage Foundation, 2002. 299 p.
57. United Nations. Guidance on Police Reform and Restructuring. New York : UN, 2011. 142 p.
58. Weisburd D., Eck J. E. What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2004. Vol. 593, No. 1. P. 42-65.
59. Willis J. J., Mastrofski S. D., Weisburd D. Making Sense of COMPSTAT: A Theory-Based Analysis of Organizational Change in Three Police Departments. *Law & Society Review*. 2007. Vol. 41, No. 1. P. 147-188.

60. Zhao J., Lovrich N. P., Robinson T. H. Community Policing: Is It Changing the Basic Functions of Policing? *Journal of Criminal Justice*. 2001. Vol. 29, No. 5. P. 365-377.